

20.521

80 K. BENICZKY IRMA
A BAROMFI-UDVAR

A TOLLASOK VILÁGA

PALLA

A tyúk,
a pulyka,
a lúd,

a kacsza,
a fácán,
a galamb

HASZNÚ CSALÁDI KÖNYVTÁR

028252

OMgKDK

474 10

LELTÁR

1995.

LELTÁR

2008

Rc 20 521

K. BENICZKY IRMA

A BAROMFI-UDVAR

A TOLLASOK VILÁGA

636.5

FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPEST

Leltár
1983

ORSZ. MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁR
LELTÁRI SZÁM
64.241

LELT. 1983

A baromfi-tenyésztés haszna és jövedelme.

A baromfi-tenyésztés fölötté jövedelmező ága a gazdaságnak, ha észszerűleg és kellő gondnal viselkedünk, tekintetbe véve a helyi viszonyokat. Mert például nagy városok közelében a baromfi-tenyésztés sokkal jövedelmezőbb, ha hizlalással van összekötve, minthogy a hizlalt baromfinak ára bőven meghozza az arra fordított tőke kamatját. Azt is tekintetbe kell venni, vajjon jövedelmezőbb-e a tojás, mint a baromfi eladása. Ha a tojásnak — mint többnyire majdnem mindenütt — eladása jövedelmező, akkor az legyen fő-célunk, hogy minél több tojást nyerhessünk a baromfitól, mert ez is, úgy mint például a tehenek tejelése, csak a bánásmódtól, ápolástól és etetéstől függ.

De ha azt akarjuk, hogy a tőke, melyet a baromfi képvisel, gazdagon kamatozzék, akkor több gondot kell annak kezelésére fordítani, mint a hogy eddig hazánkban történt és történik. A baromfi — főleg nagyobb gazdaságoknál igen csekély figyelemben és ápolásban részesül, sőt gyakran egészen hiányzik, s így aztán a baromfi-sültek, melyek az uraság asztalára kerülnek, a tojások, melyek minden nagyobb konyhában oly nagy számmal elhasznál-

tatnak, drága pénzért vásároltatnak be, — és a sok különféle hulladék, mely minden gazdaságnál talál-
tatik, a rosta alja, stb. vajjon hová lesz?...

A baromfi-tenyésztés a gazdasszony működéséhez tartozik, s ha kellő gondot és figyelmet fordít annak kezelésére, gazdag pénzforrással bírhat, melynek segítségével sok kellemetlenséget kikerülhet.

Hanem ehhez is ismeretek igényeltetnek, mert ha a baromfit csupán csak a véletlenre, s mi még annál is rozszabb: durva cselédekre bízuk, akkor bizony a jövedelem is csak olyan „véletlen“ lesz.

A baromfi közt legkevesebb ápolást igényel a réczze, de ennek nagybani tenyésztése csak vizek közelében lehetséges, — legyenek azok folyó-, álló-, tiszta vagy piszkos vizek, mindegy, csak víz legyen, melyben különféle vízi rovarok, békák, halak s egyéb mindenféle találtatik, mi a réczének táplálékul szolgál, — avagy sör-, szesz-, keményítő-, cukor-gyárak közelében, hol malátát, kisajtolt répa-maradékot olcsón lehet kapni, — vagy ha a burgonyának, különféle répáknak csekély ára van, akkor bizonyára jövedelmezőbb azokat korpával vegyítve a baromfi-val megetetni és ezt eladni. Folyó-vizeknél vagy tavaknál a réczének éppen csak azon időben kell enni adni, ha a víz befagy, máskülönben ő maga keresi eledelét.

A lúd-tenyésztés nagyban szintén bajos dolog olyan helyen, a hol víz nincs, habár csak egy kis patak is; hanem kétségkívül nagyon jövedelmező,

miután a lúdnak minden részét értékesíteni lehet; de ez is több bajjal jár s nagyobb helyet igényel, meg legelőt.

A pulyka-tenyésztés, ámbár sok gonddal és bajjal van összekötve, szintén igen jövedelmező, s miután a pulykának nem kell víz, mint a réczének és lúdnak, sőt inkább száraz hely, árnyék, a míg kicsike, és figyelmes gondozás, tehát ezt bárhol lehet nagyban folytatni.

Legkevesebb igényekkel lép fel a helyiséget illetőleg a mi kedves, hasznos tyukunk, s ennek tenyésztése akár kicsiben, akár nagyban minden háztartásnak hasznára válik. A tyuk megelégszik szűkség esetében még egy szűk ketreczczel is, s meghálálja a rá fordított gondot és költséget ízletes s annyira tápláló tojásaival, melyek nélkülözhetlen czikket képeznek a legnagyobb, úgy mint a legkisebb háztartásban. S ezért is a tyuk legyen az első, melyről tenyésztését és ápolását illetőleg — bővebben szólunk.

A tyúk-udvar.

A tyúk-udvar berendezésénél legelső legyen az ól, mely, ha csak lehetséges, ne deszkából, hanem téglából, vályogból, vagy vertfalból legyen építve, és talaja téglával legyen kirakva, vagy legalább szilárd agyagtalaj legyen benne. Igen előnyös, ha a tyúktól a tehén-istálló falához van építve s onnan egy

rácsosított nyíláson át meleget kap. A nyílás vagy ablak azért legyen rácsosított, — vagyis inkább rosta-szerű sodrony-hálójával ellátva, hogy a tyúkok ne mehessenek a tehén-óiba, sem tolluk vagy más tisztátlanság ne jusson a tehenek takarmánya közé.

Ha különösen e végre nem akarunk ólat építeni, akkor igen czélszerű — ha a marha- és ló-istállók nem nagyon magasak — az istállók feletti padlásnak egy részét tyúk-ólnak elrekeszteni a talaját jó vastagon és simán megtapasztani; ilyen óiban, kivált ha az épület szalma-fedelű, elegendő meleg van télen és hűs marad nyáron is.

A tyúk-óiban ülőhelyek legyenek a tyúkok számára, még pedig lépcsőszerűen felszegezve, mert máskülönben a tyúkok bemocskolják egymást.

Az ólnak hátsó falán végig alkalmaztatnak a fészkek. Erre legczélszerűbbek vékony deszkából összeszegezett $1\frac{1}{2}$ láb hosszú, 1 láb széles ládák, — magasságuk lehet szintén 1 láb. Ezen ládák száma a tyúkok számához legyen mérve; például 100 tyúknak 10 láda szükséges. A ládák fenekére legalább 5 ujjnyi vastagon hamut vagy száraz homokot hintünk (a tyúktetű szaporodásának meggátlására), arra szalmát teszünk, s végre hosszú, puha szénából csináljuk a fészket. Az így elkészített fészkeket, mint mondtuk, az ólnak hátsó falánál sorba állítjuk és pedig úgy, hogy a keskenyebb oldala a falnál legyen; minden két fészkek közé egy 2 láb magas deszka-darab illesztetik, és ezek tetejére egy szál jó

széles deszka tétetik, mely a fészkek fedelét képezi. Az ilyen fészkeket a tyukok fölötté kedvelik, és sokkal czélszerűbbek a fonott kosaraknál, mert a különféle, a baromfit nyáron annyira gyötrő élősdik nem tartózkodhatnak annyira benne, kivált ha a ládákat, a deszkákat, az ülő-léczeket minden tavasszal bármilyen színű, olcsó, híg festékekkel, mely lenmagolaj- és terpentinelajjal készítettett, bemázoljuk, és az ólat tisztán tartjuk, a falat tavaszkor és őszkor kimeszeltetjük, s az arra szolgáló mészbe kék gálicz-oldatot keverünk. (Ezt következőleg kell készíteni: egy negyedfont kék gáliczot forró vízbe teszünk, s addig hagyjuk a tűzön, míg egészen elolvadt, s aztán jól elkeverjük a már elkészített mészszel, mely ez által kellemes, világos kék színt is kap. A kék gálicz igen jó szer nem csak a tyukólban tenyésző undok élősdik, de a poloska és sváb-bogár kiírtására is.)

Az ólat, kivált nyáron, minden héten legalább kétszer ki kell söpörni, s hogy azt könnyebben lehessen tenni, minden reggel földdel kell a trágyát behinteni. A hol kert van, ezen földdel kevert trágyát a tyukólból külön kell rakni s néha szalmával meghinteni, néha pedig hamuval, és gyakran vízzel, — különösen pedig a mosásról maradt szappan-lével megöntözni. Az így elkészített tyúktrágya kitünő, kivált ugorkára és virág-ágakra.

A tyuk-ólnak télen-nyáron szelelő-nyílása legyen; télen elegendő egy darab cső, mely a fedelen

kivezet, mint a kémény, s kalappal van ellátva, hogy eső és hó be ne essék rajta; nyáron pedig a téli ajtót le kell venni s helyette léczből készült rácsajtót feltenni, hogy a levegő szabadon keresztüljárhassa az ólat.

A hol a tyúkok szabadon járhatnak, ott természetesen nem szükséges különösen elkerített udvar, legfeljebb egy kis darabot kell elkeríteni a piczi csibék számára, hol az első napokban anyjukkal együtt lehetnek; hanem arra legyen gondunk, hogy egypár zöld bokor vagy fa legyen benne, mely árnyat ad, úgy mint egy kis fedett hely, hova az eső és szél elől menekülhetnek.

Ha pedig a tyukok nem járhatnak szabadon, akkor a tyuk-udvart alul deszkával s annak tetején vékony léczkerítéssel kell ellátni; a léczek felül hegyesre legyenek faragva, hogy a tyukok rá ne repülhessenek. Az ilyen elkerített tyuk-udvar-lyceummal, akácczal, bodzabokrokkal és eperfákkal legyen beültetve, mert a tyukok mindezeknek leveleit és gyümölcsét szeretik, s nyáron szükségök van hűs árnyékra. Nagy hőségben igen czélszerű a tyuk-udvart hideg vízzel felöntözni, s itt-ott egykissé felásni a földet, hogy a tyukok a hűs, nedves földben heverhessenek. Hamut is kell egy helyre a tyuk-udvarban lerakni, hogy a tyúkok abban fürödhessenek, mi által az élősdí rovaroktól megszabadulnak.

A víz-edény soha se legyen uj fából, mert az árt a tyukoknak; legczélszerűbbek a vas-

edények; e célra nagyon jól lehet felhasználni a konyhában már nem használható vas és bádóg kaszerolokat, melyekről a porcellán és czín már lekopott, s ha olyan nincs, akkor lapos cseréptálak is igen alkalmasak. Hogy a tyukok azokat fel ne fordítsák, mindegyikbe egy darab bármi ócska vasat teszünk, minél rozsdásabb, annál jobb, mert ez igen jót tesz a tyukoknak. Miután a tyúk-ól és udvar így be van rendezve és elkészítve, lássunk annak megnépesítése után.

A tyuk-tenyésztés.

A tyukfaj megválasztását illetőleg a tyuktenyésztés célja határoz, — először is: a haszon kedvéért, vagy csupán kedvtelésből akar-e valaki tyukokat tenyészteni?... Vegyük először tekintetbe a haszon és jövedelem végett megállapítandó tyuktenyésztést.

E végre legfontosabb a kakasok megszerzése. A tenyész-kakas ne legyen öregebb egy-évesnél, magas, de erős, vastag, szép sima sarkantyúval ellátott lábai, fényes, hibátlan tollazata, széles melle, egyenes, büszke tartása, vastag, rövid csőre, kicsi, koronaszerű taréja, hosszú, széles szakálla, mely mint a taréj és szeme környéke, élénk piros és hibátlan legyen. A ki nagy tyúkokat akar nevelni, az válaszszon tenyész-kakasnak a fent leírt tulajdonságokkal bíró fekete spanyol-, brabant-, elefánt-, hou-

dan-, créve-, coeure-, la flèche-, vagy fekete kochinchina-kakast. Ha pedig jobban kedveli a világos színű tyukokat, akkor válaszszon brahma-putra-, vagy fehér kochinchina-, vagy ha bóbítást akar, fehér- vagy ezüst-brabant kakast. A ki pedig éppen csak közönséges tyukokat akar tartani, annak azt javaslom, vegyen tenyész-kakasnak fél-kochinchinát vagy brahma-putrát, de mindig ügyeljen a tenyész-kakas választásánál a fenn leírt tulajdonokra.

Egy kakas mellé válaszszon azután 12—14 tyúkot. A jó tenyész-tyúk szép, tömött tollazattal, inkább vastag mint vékony fejjel, élénk piros korona- vagy dupla taréjjal s ne fölötte hosszú, de inkább széles, vastag farkkal birjon; a színe egészen a tetszéstől függ. Legczélszerűbb azonban, ha a fennnevezett tyukfajok valamelyikétől származó tojásokat szerzünk és kikeltetjük, s aztán a csibéket felnevelve, kiválaszthatjuk a legerősebb és legszebb példányokat tenyész-kakasoknak és tyukoknak.

Ha valaki még éppen csak hozzáfog a tyuk-tenyésztéshez, sokkal czélszerűbben cselekszik, ha a tenyész-tyukokat ősszel szerzi be, mert ha czélszerűn eteti és ápolja, a fiatal tyúkok már januárban kezdenek tojni, s ha meleg óljuk van, február végével már kis csibéi lesznek. A tenyésztésre pedig mindig csak a márcziusi és áprilisi csibéket kell meghagyni, mert ezek lesznek a legtökéletesebben kifejlettek, a legszebbek és legnagyobbak, s a jércék már szeptemberben tojnak.

A korai csibék közül már augusztusban kiválaszthatjuk a tenyésztésre való kakasokat és jérczéket, s ha lehetséges, a fiatal kakasokat most már külön kellene tartani, a hízalásra szánt jérczéket pedig, kivált ha korai keltésből valók, szintén ki kell választani s a kakasoktól elkülöníteni. A márcziusi jérczék szeptemberben és októberben tojnak, s ezen tojásokat igen könnyen leheteltartani egész tavaszig (tudniillik az olyan tyukoktól valókat, melyek a kakasoktól elkülönítették, mert csakis terméketlen vagy meddő tojást lehet hosszú ideig jó állapotban eltartani, a termékenyített magában hordozza a romlás csiráját.)

Ha a tyukok zárt helyen tartatnak s nem kereshetik saját ízlésök és kedvök szerint táplálékukat, akkor az eledelt gyakran kell változtatni, főleg télen.

Árpa, tiszta búza, és télen néha — például minden héten kétszer — kukoricza, a legcélszerűbb táplálék; zab nem annyira, mert a begyüket szúrja. Néha egypár marokkal kendermagot, kölest, rosta-aljat kell nekik dobni. A száraz eledel mellett adjunk a tyúkoknak főtt burgonyát, mely korpával összevegyítettett, de a korpát előbb le kell forrázni; ha e közzé egypár marokkal kukoriczalisztet, zab- vagy árpa-darát keverünk, annál jobb; hanem a korpa közé főtt burgundiát, sárga répát is lehet keverni.

Hanem mindezek nem pótolhatják az állati- vagy hús-tápot, melyet a tyúkok télen nélkülöznek, s ez is egyik oka annak, hogy télen nem tojnak.

Ezért ezt mesterségesen kell pótolnunk különféle hushulladékkal, főtt paczallal, tüdővel; a hol mérszáros van, ott igen olcsón lehet különféle húshulladékot kapni. A marha-vért azonban nem kell a baromfinak nyersen adni, hanem megfőzni és a forralt korpával összekeverni. A korpa azonban ne legyen annyira vizes és híg, hogy a tyukok csőrére ragadjon, — csak annyira, hogy összeálljon s könnyen ehessék. Néha ezen nedves eledel közé egy pár csipet gyalogfenyő-magot (megtörve) kell keverni, néha kevés sót, zsályát, levendulát, majorannát; ezeket nyáron zöldjében, télen pedig szárítva kell az eledel közé keverni.

Tavaszzal és nyáron fölötte egészséges a tyukoknak: főtt, savanyú káposzta; ha ezt rendesen kapják a csibék és tyúkok, és mindig elegendő friss ivóvizük van, akkor mentek lesznek a píptől, melynek különben évenként annyian esnek áldozatul. A tyukoknak való káposztát azon levelekből lehet bevágatni, melyeket a káposzta-fejekről letisztítanak, s jól megsózva, borssal és kömény-maggal hordóba kell taposni. A tyukok nagyon kedvelik a savanyú káposztát; legcélszerűbb azt megfőzni s vizével korpát forrázni, és a káposztát a közé keverni.

Tavaszkor, midőn már a föld nem fagyos, féreggödrt kell a baromfi számára készíteni. E végre tetszés szerinti nagyságú — a tyukok számához mérve — vagy 3 láb mély gödrt ásnak s fenekét téglával kirakják, vagy annak hiányában deszkával is. Aztán egy 4 ujjnyi réteg szecskát tesznek bele,

arra egy vékony réteg szalma-nélküli lótrágyát terítnek, aztán egy réteg könnyű kerti földet, s erre marhavért, melyre aztán megint földet, trágyát és száraz faleveleket vagy szecskát tesznek. A gödör ne legyen egészen tele s felül deszkával takartassék be, hogy az eső ne essék bele. A vér nemsokára rothadásnak indul s számtalan fehér kukacz képződik benne. Meleg időben rendszeren tíz nap már kész a kukacz-eledel. Ezen keverékből mindennap egypár lapáttal kell a tyúkoknak vetni, — de tulságos sokat ne, mert ha nagyon sok állati (húsféle) eledelt kapnak, a tojás könnyebben és hamarább elromlik. Midőn a gödröt megkezdik, akkor a másikat meg kell tölteni a fentebb leírt módon, hogy mindig elegendő kukacz legyen készletben.

Télen a főtt és forrázott eledelt langyosan kell a tyúkoknak adni; nedves, lucskos időben jó és hasznos — mint már említők — szárított zsályát, majorrannát, fodorméntát, levendulát, s a hol lehet, őszszel és télen vadberkenyefa-bogyót a tyúkoknak adni, — ez kipróbált óvszer a tyukvész ellen. A friss berkenye-bogyót úgy kell felfüggeszteni, hogy a tyúkok csipkedhessenek belőle; a szárítottat meleg vízbe kell áztatni s úgy a tyúkoknak adni. Nedves időben, kivált télen, inkább száraz eledelt kell a tyúkoknak adni, sem mint forraltat.

A vizet télen mindig langyosan kell az ivó-edényekbe adni, s ügyelni kell rá, hogy a tyúkok ne szomjazzanak a víz megfagyása miatt. Az ivó-edényt

nagyon tisztán kell tartani, mert a romlott víz az oly gyakran előforduló baromfi-vész okainak egyike, — a szellőzetlen, ronda, rossz ólak pedig a második, s a czélszerűtlen élelmezés a harmadik oka.

Midőn a tyukok tojni kezdenek, minden fészekbe egy gypsz- vagy fehérre festett fa-tojást kell tenni, s arra kell ügyelni, hogy a tyuk az első tojását el ne tojja valahol, hanem a rendes fészekbe menjen, — mert ha az első tojást más helyre tojta, akkor mindig rendetlenül fog tojni s elveszti, széthordja tojásait. Este a tojásokat ki kell szedni a fészkekből, mert ha a tyúkok, midőn tojnak, sokszor ülnek rajtuk, könnyen elromlik a tojás. Mikor a tojásokat behozzuk az ólból, mindjárt különválasztjuk a kelteni valót az elhasználni vagy eladni valóktól. E végre pedig igen czélszerű, ha mérleg van kéznél. A tenyésztésre való tojásoknak csakis a legnagyobbakat és legnehezebbeket válasszunk ki. Eddig a dorking-tyukoktól nyerték a legnehezebb tojásokat — $4\frac{1}{4}$ lat; — azon tojás, mely könnyebb $3\frac{1}{2}$ latnál, nem alkalmas a keltésre, mert alkatrészeinek vegyülete és menyisége nem tökéletes, — s igen természetes, hogy a tökéletlen tojásból nem kelhet tökéletes, életképes csibe.

Ha a tyukoknak jó, meleg óljuk van s télenyáron rendes és czélszerű eledelt kapnak, akkor egy jó, egészséges tyuk 100, sőt 120 tojást tojik egy éven át, ha nem hagyjuk kelteni és a csibéket vezetni.

A tyuk-udvarban legyen apró kavics, meszes

vakolat, kovand, mert ha a tyukok ezeket nélkülözik, héjatlan tojásokat — és sokkal kevesebbet tojnak.

Ha a tyukok bekerített udvarban tartatnak, akkor nyáron át zöld eledelt kell nekik adni: salátát, fiatal luczernát, füvet, disznóparéjt; fölötte szeretik az angol-füvet is, a míg fiatal, s igen czélszerű mindjárt tavaszkor egy darab földet azzal bevetni, mert ez igen gyorsan megnő, ha levágatik; a káposzta- és kaleráb-harasztot is megeszik. Márcziustól kezdve a forrázott eledel közé néha apróra vagdalt vörös- és fokhagymát kell vegyíteni, csalánmagot, kendermagot kell nekik adni egész novemberig. A fő-eledel azonban mindig rostaalja, árpa, és néha legalább egypár marokkal tiszta buza legyen, különösen pedig akkor, ha a tojást keltésre akarjuk használni. Ha a tyukoknak rozs-buzát adunk, azt meg kell főzni vagy legalább meleg vízbe áztatni 24 órára, mert különben árt nekik s nem is igen eszik.

Ha azt akarjuk, hogy a tyukok sokat tojjanak, példáulú azon időben, mikor a tojásnak legnagyobb ára van, akkor adjunk nekik pirított zabot enni, s a forrázott étel közé keverjünk néha egy kanál zsírt, fagygyút, vagy bármi más zsiradékot, húshulladékot, paczelt, ételmaradékot.

A legnehezebb ($4\frac{1}{2}$ lat) tojásokat a következő táplálás mellett nyerhetjük tyúkjainktól. Lenmag-pelyvát jól meg kell szárítani (kenyér után a kementzében), aztán megtörni, kevésbé sós vízzel leforrázni és egyenlő mennyiségű tiszta-búza-korpával és makk-

liszttel jól összegyúrní, s kihúltén, télen pedig langyosan a tyúkoknak adni.

Mikor a tyúk keltési ideje megérkezik, akkor ülve marad a fészekben, kotol, haragszik, ha más tyúk közeledik hozzá, hasán kihull a toll, s melle igen meleg és vörös lesz. Ekkor be kell takarni a fészket, de csak úgy, hogy a tyúk kijöhet, ha akar. Ha a kotló éjjelre is a fészekben marad, akkor bátran meg lehet őt ültetni, miután két éjjel a fészekben ült.

E végre egy, a többi tojó-fészekhez hasonló nagyságú ládába szintén hamut teszünk, arra szárított petrezselem zöldjét, diófa-levelet (az élösdi rovarok szaporodásának meggátlása végett), s aztán jó fészket csinálunk puha szénából, melybe a gondosan kiválasztott tojást rakjuk. Ha több kakast akarunk keltetni, akkor a hosszas, hegyes tojásokat válogassuk ki, — ha inkább jércéket, akkor a gömbölyű, tompa végűeket, mert a hegyes tojásból rendesen kakas, a gömbölyűből pedig jércze kel ki.

A keltésre való tojásokat hűs, de nem hideg, száraz helyen kell tartani, s legfeljebb 30 napos legyen; ha régibb, akkor már kétes, kikél-e, vagy nem.

Ha pedig a keltésre való tojást vennünk kell, akkor vizsgáljuk meg azokat jól, tudnillik sötét helyen égő gyertya elé kell tartani, — a friss tojásnak héján nem veszünk észre semmiféle világosabb foltokat, s a tojásnak végein nincs üres hely, de ha a tojás 30 napnál öregebb, akkor a végén ürt és héján

sok, nagyobb-kisebb, világosabb folt vehető észre. Az ilyenek többé nem alkalmasak a keltésre.

Legcélszerűbbek a keltésre azon tojások, melyeket a második évben lévő tyukok tojtak; a tenyészkakas se legyen fiatalabb egyévesnél, mert csakis tökéletesen kifejlett, kinőtt állatoktól várhatunk tökéletes fiakat. Ha erre mindig gondosan ügyelünk, akkor tyukjaink, vagy bármi más háziállataink soha el nem korcsosulnak, el nem fajzanak.

De térjünk vissza a kotláshoz. Az elkészített fészekbe tehát annyi tojást teszünk, a mennyit a tyuk jól betakarni képes; páros vagy páratlan-e a szám, ez egészen mindegy. Egy közönséges kis tyuknak 15, egy nagyobb fajtájúnak 18—23 tojást lehet adni. A kotlót este, midőn már sötét van, szépen kiveszszük az üres fészekből s a tojásra ültetjük. A költő-fészeket azonnal oda kell tenni, a hol az egész idő alatt maradni fog; a hely, hol a kotlók ülnek, csendes, száraz és mérsékelt meleg legyen. A fészeket az első napokban — főleg ha a kotló nem kezes — rostával, vagy kosárral kell letakarni, de úgy, hogy az ülő-tyuknak sem fejét, sem hátát ne érintse, sem farkát félre ne nyomja.

A kotlót mindennap ki kell bocsátani, hadd szellőzze ki tollait s hadd fürödjék hamuban. A kotló legjobban tudja, mikor szükséges a fészekről lemennie, azért egészen fölösleges dolog, sőt igen czélszerűtlen is őt a fészekről levenni. Mikor a tyúk

leszáll a fészekről, azonnal ki kell őt bocsátani, mielőtt enni-inni adunk neki; akkor nem marad tovább künn, csak épen a meddig szükséges. Hűs időben a tyuk távolléte alatt melegített ruhával, vagy egy arra készített kis toll-párnával kell a fészket betakarni. Esőben, hóban természetesen nem hagyjuk a kotlót járni, mert vizes lesz és a tojások meghűlnek, midőn rájuk ül. A kotlónak tiszta-búzáat, kukoriczát, néha kenyeret, egykis túrót, egypár falat húst adunk enni; az ivó-vize mindig friss legyen; ha künn nem talál zöldet, akkor adjunk neki salátát, vagy a milyen zöldet épen olyankor kaphatunk, mikor meleg van, adjunk a kotlónak is gyakran főtt káposztát, ezáltal megmentjük őt a píptől.

Midőn a kotló 7 napig ült a tojáson, akkor a hetedik nap estéjén oda megyünk égő gyertyával s megvizsgáljuk a tojásokat, vajjon kotlósak, vagy termők-e? E végre szépen kiszedjük a tojásokat a tyuk alól s óvatosan melegített ruhára rakjuk, aztán a tojást, a hegyesebb végével lefelé, s a bal kézzel árnyat csinálva fölötte, egymásután az égő gyertya elé tartjuk. A terményített tojásban ekkor már egészen kivehetni a csirke-ébrényt. Feje és azon a szem legjobban van kifejlődve, s az egész tojásban szétágaznak a piros erek. Ha ilyen tojást eltörnénk, az ébrény szívének lüktetését is láthatnók. A terméketlen tojás ellenben egészen tiszta, abban semmi változást sem lehet észrevenni. A terményített tojásokat azonnal visszateszszük a tyuk alá, az ürese-

ket pedig elhasználjuk a konyhában, mert ezek — épen azért, mert terméketlenek — egészen jók.

Ha a tyuk rendesen ül s a tojások nem hültek meg, akkor a kis csibék a 21-dik napon kelnek ki. Ha a még egész tojást fülünkhöz tartjuk, — egyenlő, ütenyszerű kopogást hallunk. A kis csibe addig kopogtatja, addig ütögeti kis csőrével börtönének falát, míg az megreped, s akkor megint folytatja munkáját, míg a tojáshéj körös-körül meg nem repedezik, aztán addig fesseleg, mozog a kis fogoly, míg börtönét szét nem fészíti.

Mikor a csibék kelnek, akkor igen gyakran utána kell nézni, az üres tojáshéjakat kiszedni, a még vizes csibécskéket úgy elhelyezni, hogy a tojások közé ne szoruljanak; e végre legjobb a csibéket előre, az anyja begye alá, a tojásokat pedig hátrább hasa alá helyezni. Némelyek a kikelt csibét elveszik az anyjától s toll közé teszik szakajtóba, vagy kasba, hanem ez nagyon természetellenes és czélszerűtlen eljárás, mert a kis csibének igen nagy szüksége van anyja melegére, melyet a toll nem pótolhat. Én azt nem tettem soha, s igen gyakran sikerült nekem a csibéket úgy felnevelni, hogy egy sem vészett el az egész keltésből.

Ha a tyukot jól ápoltuk és czélszerűen etettük, a míg a tojáson ült, akkor nem árt neki, ha kétszer költ egymás után. De akkor úgy kell intézkedni, hogy két tyukot egyszerre, ugyanazon nap megültetünk; mikor a csibék már kezdik magukat

kivágni, akkor azon tyuk alá, melynek a csibéket akarjuk adni, a már kivágott tojást teszszük, s helyette az egészeket adjuk a másiknak, melyet újból akarunk megültetni; s ez alatt ne hagyjuk a csibéket kikelni, mert ha egyszer látja és hallja őket, akkor már többé nem ül. Mikor már valamennyi csibés tojást kiszedtünk alóla, akkor tegyünk alája egypár friss tojást, a csibés tyúkot pedig vigyük el onnan, hogy ne hallja azokat csipogni. Azígy rászédett tyúkot pedig hagyjuk békével 24 óráig ülni; mikor lejön, adjunk neki borba mártott kenyeret, s ha látjuk, hogy csendesesen megmaradt a fészekben ülve, este tiszta, friss fészekbe teszszük őt az új tojásra.

A kikelt csibéket 24 óráig a fészekben kell hagyni az anyjukkal, addig nincsszükségökeledelre, csak anyjukat kell jól tartani étel-itallal, de kivált ha sok csibe van alatta, a fészek ne legyen mély, szűk, hanem tágas és lapos, mert különben agyonnyomja a gyenge csibéket.

Ha még hűs idő van, mikor a csibék kikeltek, meleg helyen kell őket tartani legalább 14 napig; az első napokban adunk nekik keményre főtt tojást, apróra vágva, — főtt marha-szívet, reszelve, vagy apróra vagdalva, — túrót, kenyeret és köleskását nyersen, azon leghamarább és legkönnyebben tanulnak szemet enni; az öreg tyúknak pedig most is kell kukoriczát, árpát, húst, ételmaradékokat adni, mert minél jobban tartjuk, annál előbb fog ismét

tojni s annál jobban viseli gondját csibéinek. Ez ellen bizonyára sok tapasztalt gazdaszszony szót fog emelni, de azért mégis igaz, s azonnal indokolom is állításomat.

Ha a csibés tyuknak nem adnak elegendőn enni, akkor mindenesetre többet jár csibéivel egy helyről a másikra, kapar, futkos, s miután éhen van és legfőbb gondját arra fordítja, hogy valami eledelt találjon, így nem figyelhet arra, vajjon csibéi nem ülnének-e inkább szárnyai alatt; minden fiatal, fejlődő teremtésnek több alvásra és pihenésre van szüksége, mint a már kifejlettnak, érettnak, s így a kis csibék is többször napjában alusznak és pihennek anyjuk szárnyai alatt, mi egészségökre szolgál és fejlődésüket előmozdítja; de a kiéhezett tyuknak nincs kedve pihenni, hanem eledel után futkos s a szegény kis csibék hasztalanul vágynak pihenni, aludni, — csipognak, kifáradnak, ha hűs idő van fáznak, s végre a kotlónak igazságtalan koplaltatásával azt nyerjük, hogy az ily módon elcsigázott, elkedvetlenedett csibéknek fele is elvész, odalesz, s a tyuk két-három hónapig nem tojik, s akkor is keveset, ha valahára elkezd.

A jól táplált kotló rendesen kezd tojni, midőn csibéi 6 hetesek, de azért — ha jó fajtából való, a melyet magunk neveltünk már több éven át, — nem hagyja el csibéit, s valóban kedves látvány, midőn a kotló a fészekben ül s a csibék körülötte várnak, míg anyjuk megtojik. Az én saját nevelésű

tyukjaim rendszeren háromszor, de sőt négyszer is keltettek egy évben. Hogy és miként hoztam létre ezen tyukfajt, arról majd későbbben szólunk.

A csibéket az első 14 napban óvni kell a hidegtől és nedvességtől; ha téli idő van, akkor inkább száraz, mint nedves eledellel kell őket tartani, néha pedig főt savanyú káposztát kell nekik adni, mert ez, mint már említők, a píp elleni óvszerek legjobbika. A csibék is kapjanak zöld eledelt, — ha nem legelhetnek, s a kukacz-eledelről sem kell megfélekedezni. Ivó-vizük mindig tiszta legyen, s kivált nyáron sokszor friset kell az edénybe önteni; nagy hőségben az ivóvíz közé egy kevés eczetet kell keverni, — ez igen hasznos a baromfinak egyáltalában.

Ha a csibék a kotlókkal együtt nem lehetnek a többi baromfitól elkülönözve, szükséges, hogy a baromfi-udvarban egy kis helyet vékony karókkal elkerítettünk; a karók olyan ritkán legyenek egymástól a földbe beverve, hogy a hézagokon a kisebb csibék ki- és bejárhatnak, s ezen kerítésen belül adunk nekik enni; az ivó-vízbe lapos követ kell tenni, hogy az edényt fel ne boríthassák, vagy bele ne fuladjanak.

Ha a tyuk-tenyésztést nagyban viszi valaki, és a hizlalt baromfit jó áron eladhatja, akkor két külön, elkerített udvara legyen, mindegyik óllal el látva, melynek azonban nem kell épen valami különösnek lennie, csak hogy a tyukok és csibék száraz

helyen lehessenek esős időben, és elegendő ülőhelyük legyen.

Ezen udvarok egyikébe záratnak a hizlalásra szánt jérczék, a másikba a kakasok, aztán először főtt árpával, és később főtt kukoriczával etetik azokat, végre pedig 8—10 napig tejjel leforrázott kukoricza-darából és egy kis tisztabúza-lisztből csinált csíkkal tömik; a töménél minden ilyen csíkot meleg tejbe kell mártani, melybe egy kanálnyi zsír van keverve. A hízókat főtt árpával és kukoriczával 10—12 napig etetik, a csíkkal pedig 8—10 napig tömik, s így az egész hizlalás ideje csak husz nap.

Az ily módon hizlalt tyukokat és kakasokat poulard-nak (pulard) nevezik s az egész titok épen csak abból áll, hogy a jérczék és kakasok külön választassanak, mielőtt párosodni kezdenek; Franciaországban, hol a legfinomabb poulard-sülteket eszik, egészen felhagytak már a kakasok herélésével, miután az egészen fölösleges kegyetlenség és kínzás, — a kinek baromfiai vannak, igen könnyen meggyőződhetik róla, hogy a föntebb leírt módon hizlalt fiatal (egyéves is lehet) kakasok, vagy jérczék semmivel sem rosszabbak, mint az oly drágán fizetett poulardok, melyek a „Delicatesse-kereskedésekben“ kaphatók. Öreg tyukokat is lehet ily módon hizlalni, melyek már nem valók tenyésztésre, mert ha már egyszer 4 éves a tyuk és 5 éves a kakas, akkor többé nem való tenyésztésre; a tyukokat rendszeren csak három évig kellene tartani, mert

a fiatal tyukok többet tojnak, az öregebbek pedig alkalmasabbak a csibe-kiköltésre.

A csibék kiköltésére azonban nagyon jól lehet használni a pulykát is; ezen türelmes állatot bármikor (a pázás és tojás idejét kivéve) rá lehet venni, hogy költsön, — s így hát mindig lehet a baromfi-tenyésztésnek gyenge csibéje az eladásra, már pedig ezek, mint tudjuk, legdrágábbak akkor, mikor legkevesebb van, mert az emberek sajátságos természetöknél fogva, mely mindig az után vágyik, a mi nincs, leginkább olyankor vágnak rántott-csirkére is, mikor olyant aligha kaphatnak.

Ha tehát a rendes időn kívül pulykával akarunk csibét kiköltetni, például novemberben, decemberben, akkor az erre kiválasztott pulykát vagy két hétig jobban kell tartani a többinél, s aztán egy este betesszük őt az olyan módon elkészített sötét (de nem levegő-nélküli) fészekbe, hogy ki ne mehessen belőle, sem föl ne állhasson; a fészekbe tojáshoz hasonló fehérés kavicsot, kifujt és homokkal megtöltött tojást, vagy fából faragott s fehérre festett tojásokat helyezünk. Midőn reggel felébred, ugyan nagyon csodálkozik, boszankodik, hányja-veti az ál-tojásokats kísérleteket tesz a megszabadulásra; ekkor kiveszszük, jól megetetjük, megitatjuk, s megint visszahelyezzük; egy idő múlva elcsendesül és türelmesen ül. Este adunk neki borba mártott kenyeret, s reggelre már nem hánykolódik, nem boszankodik; ekkor ismét megetetjük, megitatjuk s

egypár falat boros kenyeret nyeletünk le vele, s most már kissé mámoros fővel, egész csendesén ül; este készítünk egy tiszta fészket (épen úgy, mint a tyúkoknak), beleteszünk 25—28 tojást, ismét boros kenyeret adunk a pulykának és a tojásra ültetjük, s ezentul egész csendesén és rendesen ül, a míg a csibék ki nem kelnek, s aztán igen jó, gondos anyja leend ráerőszakolt kis mostoha-gyermekeinek. Franciaországban, hol a baromfi-tenyésztés igen magas fokon áll, rendesen pulykát használnak a csibék kiköltésére.

A tyukok legközönségesebben előforduló betegségei a következők:

A píp, melynek oka a nyelv-mirigyek bedugulása és a nyelv hegyének megkeményedése. Ha már nagyon kifejlődött ezen baj, akkor a tyuk sajtószerű hangot hallat, félre vonúl, csendesén ül, vagy áll, fölborzalt tollal, nem eszik, s egypár nap múlva megdöglik. Ezen betegség oka leginkább tiszta ivó-víz hiánya, de részint az is, ha a víz-edények friss fából vannak készítve, — részint meleg, forrázott eledel, főleg burgonya, vagy meghűlés rosz, nedves időben, ha a szárnyasoknak száraz, meleg menhelyök nincsen. A mint ezen bajt észreveszszük, akkor már nem segíthetünk rajta másként, csak a píp, azaz a nyelv megkeményedett bőrének levétele által; hanem gyakorlott és ügyes kéz kell erre, mert különben nagyon elcsigázza a tyúkokat s leszakítja nyelve hegyét is. A kemény bőrt a nyelv-

nek alsó oldalán hegyes tüvel lehet felemelni és aztán ovatosan lehúzni; ha ügyesen és helyesen levétetett, akkor a nyelv igen keveset vérzik; a műtét után először hideg vízzel kell a tyuk száját kimosni, és pedig úgy, hogy egy egyén a száját nyitva tartja (fejjel lefelé) s a másik vizet önt a nyelvére, — aztán pedig sós boreczettel kell megmosni, lenmagolajjal jól bekenni, s a tyuknak egy darabka vaját, vagy szalonnát beadni; azután csendes helyen kell hagyni, s vizet és valami puha eledelt kell elébe tenni.

Ezen baj elleni óvszerek a következők:

Tiszta, száraz ól és tiszta ivóviz vas-, vagy pléh, vagy cserép-edényben, melybe egy maroknyi vasport (minden kovácsnál található) teszünk.

Savanyított káposzta, melyet főttén gyakran adunk a tyukoknak és csibéknek; ennek hiányában eczetet keverünk az ivó-vizükbe nyáron, télen pedig erős köménymag-forralékot. Néha pedig egy-egy csipet „antimonium crudum“ kevertetik a forralt eledel közé, úgy mint fekete bors is.

Hasmenést akkor kapnak a tyukok, ha hűs, nedves időben csupa vizes eledelt esznek, vagy ha sok bodza-bogyót ehetnek. Ez rendesen megszűnik, ha száraz eledelt kapnak, és pedig leginkább árpát, kukoriczát és kölest meg kendermagot, s az ivóvizbe rozsdás vasat kell tenni.

Szorulásban is szenvednek a tyukok, ha nyáron szomjaznak és hevítő, száraz eledelt kap-

nak. Az ellen legjobban használ, ha nedves eledelt adunk nekik, sok zöldet, és ha az nem lenne elég, minden tyuknak egy fél kávéskanálnyi ricinusolajat kell beadni.

Száraz betegségnek nevezik azon bajt, melynek oka a farcsont fölötti mirígynek bedugulása és ennek következtében támadt lobja. A tyuk szomorú, keveset eszik, tollazata borzas és fénytelen lesz, többnyire ül és alszik, és igen hirtelen megsoványkodik. Ilyenkor a tyukot meg kell vizsgálni, s ha a farkafeletti (ugynevezett püspökfalaton) mirígy, mely olajszerű folyadékot választ el, vörös és hegye kemény, sárga, akkor azt éles kis kés hegyével ki kell nyitni, kissé kinyomni és aztán írósvajjal, vagy táblaolajjal megkenni; ezt egypár napig ismételni kell, s a beteg tyuknak jobb, zsíros eledelt kell adni; így rövid idő múlva ismét felüdül s egészséges lesz.

A gy szélhűdés. Jól táplált tyukoknál ez is előfordul néha. Az illető tyuk, vagy kakas néha tántorog, mintha szédülne, taréja sötét vörös, sőt később szinte fekete lesz, s egyszerre csak felfordul, egypárszor csattogtatja szárnyait — s vége van. Ezen baj kikerülhető, ha a tyukoknak gyakran adunk zöld eledelt és néha fokhagymát vajjal, vagy zsírral adunk be nekik.

Fejdaganatot nedves, dohos eledeltől kapnak a tyukok; ez rendesen magától elmulik, ha az eledelt megváltoztatjuk s fokhagymát és zsiradékot adunk nekik.

Fekélyt is kapnak néha a tyukok a fejükön, lábukon, vagy a testnek valamely helyén; ez kemény, hideg daganat, mely magától nem fakad fel, a bennlévő geny megkeményedik, vagy belül tovább szivárog és emészti az illető testrésznek lágy alkatrészeit. Az ilyen fekélyt fel kell vágni éles késsel, a kemény genyedséget ki kell venni s a sebet langyos vízzel kimosni, megtörölni és lenmag-olajjal többször napjában megkenni, ha lehetséges, be is kell kötni s néhány nap múlva begyógyul.

Köszvényben is szenvednek néha a tyukok, ha tisztátlan és hideg ólban hálnak s nappal is hóban, esőben kün vannak a nélkül, hogy valami száraz helyre menekülhetnének. Ha a betegség okait eltávolítjuk s a beteg lábakat gyakran kámfor-spirituszsal megdörzsöljük, nemsokára elmúlik a baj is.

A baromfiak közt a tyukok szenvednek legtöbbet az élősdi rovaroktól, különösen nagy hőségben nyáron, és ha az ól nem tiszta; az ilyen élősdi anyyira elcsigázzák a tyukokat és csibéket, hogy végre el kell veszniök. Ezel közül legveszedelmesebb az úgynevezett kullancs.

Ez lapos, kemény, elejétén alig látható fekete állat, mely leginkább a tyuknak szárnyai alatt és oldalain annyira beleveszi magát a bőrbe, hogy lehetetlen őt leszakítani; idővel annyira megnő, mint egy repczemag, csak hogy lapos, nem gömbölyű, s valóban inkább valami maghoz, mint eleven állathoz hasonló. Ezen kullancs-tetű annyira elcsi-

gázza a tyukokat, miszerint rendesen odalesznek, ha idejekorán nem segítenek rajtok, s minthogy leginkább ott táplálkozik, a hol izmok vannak, a tyuk egyszerre csak nem képes állni és járni, lábai egészen megbénulnak, s ekkor már ugyan hirteleni segély kell, ha még meg akarjuk menteni. E segély pedig csak abból áll, hogy s tyuknak testét, különösen ott, a hol a kullancsok a bőrbe szítták magukat, terpentinolaj- és halzsír-keverékkel jól bekenjük; ezen kenőcsben a terpentinolaj és a halzsír egyenlő részben legyen; — ezen bekenést többször kell ismételni, és a tyuknak egy párnapi tápláló eledelt adni: tejbe mártott kenyeret, húst, szalonnát, s így nem lesz többé semmi baja.

A fej-féreg; ez leginkább a kis csibéket gyötri s akkor képződik leginkább, ha a kotló nagyon meleg, tisztátlan helyen ül a tojáson, ha a fészek régi s fenekén hamu nincsen, meg ha a kotlót nem bocsátják ki, hogy hamuban vagy homokban fürödhessék. Ezen féreg, vagyis inkább tetű atkáival tele lesz a fészek és az öreg tyuk tollai, s a mint a csibék kikelnek, azonnal ellepik őket, különösen pedig fejüket, hol elejétén alig észrevehető piczi serkeként élösködnek, de egypár nap alatt olyanra híznak, mint egy kisserű kendermag, — a csibék csipognak, nyugtalanok, nem esznek, s végre annyira elgyengülnek, hogy mind odalesznek. Ha az imént leírt jelenségeket észreveszszük a csibéken, meg kell őket vizsgálni; s ha fejükön, nyakukon ilyen tetűk vannak, terpentinnel összekevert halzsírral vagy lenmag-olajjal kell

azokat bekenni, s egy óra múlva vége van az egész bajnak, melyet azonban kellő tisztaság és gondozás által ki is lehet kerülni, valamint az által is, ha a kotlót szárnyai alatt, hasán és mellén az ülés ideje alatt lenmag-olajjal, melybe kevés terpentín-olajat kevertünk, megkenjük; ezt akkor is kell tenni, midőn a csibék már kikeltek.

A közönséges tyúktetű is néhol annyira elszaporodik, hogy a tyukok, különösen a fiatalok, áldozatul esnek e rút féregnek; szárnyaik kisebesednek, s ez élősdí annyira kiszíja vérüket, miszerint nyomorultan kell elveszniök. Hanem ez is csak a tisztátlanság következménye. A hol az ólat tisztán tartják (mint fentebb leírtuk), ott nem szaporodhatik el az ilyen élősdí-fajok egyike sem. De ha már megtörtént volna a baj, akkor a tyúkoknak más helyet kell adni, a hol háljanak, s miután ez csakis nyáron történhetik, akkor legjobb, ha nyitott fészerben csinálnak nekik ülő-helyeket; a tyúkokat szintén terpentines halzsírral kell bekenni s hamut, homokot kell a tyuk-udvarba bőven szórni, hogy fürödhessenek, a tyúkólat pedig alaposan kitisztítani, kimeszelni, — mindegy, ha deszkából volna is, — az ülő-léceket forró lúggal megmosni, s mint már említettük, híg olajfestékkal, melybe jócskán kevertünk terpentín-olajat, bemázolni. Ha az ól ki van tisztítva, akkor minden nyílást jól be kell csinálni, s olyan edénybe, a melyből ki nem hullhat, izzó parazsat tenni az ól közepére, arra pedig egy

marokkal közönséges kénport és erős paprikát dobni s az ajtót becsukni. A még tán valahol a hasadékokban hátramaradt élösdik e szörnyü göztől elpusztulnak. Egypár óra múlva ki kell az ajtót és minden szelelőt nyitni, fenyő-maggal kifüstölni s egypár napig nyitva hagyni, — a tyukokat pedig minden este a fenntebb említett kenőccsel megkenni, úgy megszabadulnak kízóiktól.

A vedlés ugyan nem betegség, hanem mégis oly állapot, melynek tartama alatt a tyukok nagyobb gondozást igényelnek, mert el vannak gyengülve. A tyukok többnyire októberben, sőt az öregek már szeptember végével kezdenek vedleni s új tollazatuk november elején rendesen már teljes díszben pompázik, ha a vedlés ideje alatt a szokottnál táplálóbb eledelt kaptak s nem szenvedtek a hidegtől és esőtől.

Minden tyúktenyésztő érdekében áll a vedlés idejét, a mennyire lehetséges, megrövidíteni, mert a míg új toll-ruhájuk egészen készen nincsen, addig nem tojnak. Igen természetes dolog az, hogy a czélszerű táplálék az új toll képződését és növését elősegíti. A vedlés ideje alatt inkább szemet és hús- vagy kukacz-eledelt adjunk a tyúkoknak, mintsem nedveset és zöldet.

A baromfi-vész. Ezen borzasztó betegség, mely különösen hazánk déli részén el van terjedve s minden évben egyik vagy másik tájon számtalan baromfit ragad el, éppen olyan járvány, mint a kolera vagy mint a marhavész, s minden kétségen kívül

ragályos járvány is; mert ha például egy helységben a baromfi-vész egyik vagy másik udvarban kiüt, ott egytől-egyig kivész a baromfi, — hanem rendesen a tyukok kezdik a döglést, — holott más udvarokban csak egyes esetek fordulnak elő, máshol meg éppen semmi nyoma sem vehető észre a dögvésznek, egészen úgy, mint bármely járványnál észlelhetjük. Két ízben volt alkalmam, saját baromfi-udvaromban, ezen borzasztó betegség jelenségeit észlelhetni és tanulmányozhatni; az első esetben mintegy 80 darab különféle, legszebb fajtájú tyúk- és kakas, sok gyönyörű kék és pézsmá- meg közönséges kácsa és tenyész-lúd lön e járvány áldozata, — másodszor szintén 75 darab különféle baromfi veszett el alig egy hét alatt.

Ezen betegségnek két neme van: az egyik hirtelen-halállal végződik, s annak semmi küljelenségét sem lehet észrevenni, — a tyúk vagy kácsa, mely még e pillanatban jóízűn evett-ivott, víg és látszólag egészen ép volt, néhány percz múlva mint hulla hever a földön; a másik esetben a tyúk szomorú, borzas, nem eszik, feje vagy hideg, vagy igen forró, csőrét nehezen lehet kinyitni, s tele van nyulós, roszbüzű nyálkával, s néhány nap múlva megdöglik, vagy ismét jobban lesz. A legtöbb halál-eset éjjel fordul elő, — úgy hogy reggel néha 10—15 hulla hevert az ólban. A bonczolásnál láttam az első esetben, mely minden külső betegségi jelenségek nélkül hirtelen-halállal végződött, hogy a szív és máj van megtámadva; a szív mintegy zacskóban vízzel körül-

véve látszék lenni, a máj a természetes, rendes állapottól egészen eltérő jelenségeket mutatott, az epe is nagyobb volt a szokottnál. A másik esetben, melyben a halál hosszabb betegeskedés után következett be, a máj egészen elromlott, a szív vízzel telt zacskóba zárva, s a többi belrészek mind nagymérvű lobnak jelenségeit mutatták. Ha a betegség tovább tart, akkor a tyukok nyelvén píp is képződik.

Nálam mind a két esetben a ragály által tört ki a betegség, mely akkoriban nem csak Új-Pesten, ahol laktam, de a szomszéd-falvakban is dühöngött. Az első esetben idegen baromfit hoztak udvaromba; a másik esetben, lakásunkat változtatván, olyan házba költözködtünk, hol az előbbi lakónak tyúkjai közt már kiütött vala a dögvész, s miután ezt nem tudtam, baromfimat a ragály-méreggel megfertőztetett ólba zárattam, s egy hét múlva 75 darabból alig volt még 6—7.

De hát mi oka lehet ezen betegségnek? — Más, külföldi tyúktenyésztők és saját alapos észleléseim és tapasztalataim folytán bátran állíthatom, hogy a baromfi-vésznek legelső oka: a tisztátlan, romlott víz, és a romlott levegő. Ha a baromfi, kivált a tyúk-félék kénytelenek mindenféle mocskos, rothadó vizet, trágyalét s afféléket meginni, hogy szomjukat olthassák... és ha szelelőnyilas-nélküli, tisztátlan ólban ülnek éjjelenként, igen természetes, hogy az emésztés rendje megzavartatik és annak következtében a vérnek alkatrészei sem lehetnek

olyanok, a milyennek lenniök kellene, s a vérvegyíték is helytelen. Ha pedig ama járványos ragályos betegségek mérge egyszer kifejlődött, akkor többé azt nem lehet kiirtani, — ezt tapasztaljuk a koleránál, a hagymáznál, s más ilyen régente csak oly ritkán előforduló járványoknál, melyek jelenleg már egészen szokásos és meghonosult bajok; de habár a már egyszer létező miazmát nem lehet megsemmisíteni, mindazáltal gátat lehet vetni az ilyen járványok kegyetlen pusztításának, ha azoknak természetét és okait felismerik, mi a jelen korban a természettudományok segélyével lehetségessé vált.

De ha egyszer valamely betegségnek okait felismertük, akkor természetesen azon legyünk, hogy ezen okokat eltávolítsuk, s így a baromfi-vésznek két fő-okát; a romlott ivó-vizet és romlott levegőt távol kell tartani a baromfitól, mi éppen nem valami oly nehéz, roppant költséggel és fáradsággal járó dolog. Olyan helységeekben, hol folyóvíz van s a baromfi kedve szerint iszik és fürdik, aligha fordul elő ezen járvány, s ha ragály által oda vitetik is, nem lép fel oly pusztító dühhel, s egyes eseteket kivéve, tömeges döglést nem tapasztalhatni.

Tehát újra meg újra ismételjük: tiszta és elegendő friss ivó-víz, szellős, tiszta ólak, a legfontosabb óvszerek ezen baj ellen. Nyáron igen czélszerű jó eczetet a vízbe keverni; ezt tettem később én is, s tyukjaim szépek és egészségesek maradtak akkor is, midőn közvetlen szomszédságunkban a járvány

dühöngött. Ezen óvszer használatára pedig maguk a tyukok figyelmeztettek engem a következő módon: ha néha véletlenül egy-két tyuk a baromfi-udvarból a kertbe szökött, észrevettem, hogy először is a sós-kát keresték fel, s bár éhen nem voltak, mégis oly mohón neki estek, mintha két napig nem ettek volna. Ebből következtettem, hogy természetes ösztönüket követvén, gyógyszer gyanánt keresik és eszik ezen savtartalmu fünnemet. Ezentúl mindennap, az egész nyáron át, délben, midőn friss vizet kaptak (nagy hőségben 6—8-szor is adtam a tyukoknak friss vizet) eczetet kevertem bele, egy itczére két evőkanállal, — s azt tapasztaltam, hogy igen jóízűn itták a savanyús vizet; azonkívül savanyú káposztát, sós-kát adtam nekik, a mellett felváltva száraz és nedves eledelt, s gyönyörű példányokat neveltem minden legkisebb baj nélkül, s kezeskedem érte, hogy mindazok, kik tanácsomat követik s úgy bánnak a baromfival, a mint e sorokban gyakorlati, a természet törvényein és természettudományi ismereteiken alapuló tapasztalataim és észleléseim szerint leírtam, igen kielégítő eredményre jutandnak.

Mielőtt a tyuktenyésztésről szóló fejezetet bevégeznök, ígéretemet kell beváltanom, s elbeszélem tisztelt olvasóimnak, hogyan hoztam létre egy valóban csoda-szépségű, rendkívüli nagyságú tyuk-fajt. Meg kell jegyezmem, hogy én csupán kedvtelésből tartottam baromfit, mert hogy nagyban, a haszon végett tenyészthettem volna, arra sem helyem, sem

időm nem vala. Egy kopár bekerített udvar volt az egész, a mivel rendelkezhettem. Ennek megnépesítésére azonban nem vásároltam valami drága külföldi tyukokat, hanem minden hetivásár alkalmával jókor reggel bejártam a piacot, s ha egyik vagy másik falusi asszonynál igényeimnek megfelelő tyukot láttam (milyennek kell annak lenni, azt már fentebb leírtam), azt azonnal megvettem, s így sikerült 10 igen szép példányt megszereznem, melyek közt egy kitünő szép tiszta cochinchina-fajból való fehér, egy fekete és egy kendermagos (Princz Albert-faj, így nevezik az angol királynő, Victoria férje, Coburg herczeg után, ki ezen ritkaszépségű cochinchina-tyukfajt létrehozta) tyuk volt, — a többi félvér-kochinchina, vagy brahma-putra, meg egy pár közönséges, de igen sok közül kiválogatott hamuszín jércze, és egy pár göndör- vagy bodri tyúk, — ezeket azért vettem a többihez, mert a bodri-tyúkok sokat és korán tojnak és igen jól viselik gondját a csibéknek, de egyrészt azért is, mert kísérletet akartam tenni, vajjon milyen nagyra lehet ezen, eredetileg kicsi tyukfajt keresztezés által növelni.

Ezen tyukokhoz vettem egy fiatal (10 hónapos) La Flèche-fajból származott kakast, mely valóságos díszpéldány volt. Tollazata, nagy, szabályos kaszafarka csillogó fekete-zöld volt, mely szárnyain lilaszínbe játszott; kicsi, rövid csőrü fején valóságos korona-alaku taréj díszlett; állán hosszú, élénk piros

szakáll lógott s füle alatt a La Flèche-faj jele: egy félkrajczár nagyságu hófehér folt tűnt fel. Ezen kakas magasságára nézve a legnagyobb kochinchina-kakashoz vala hasonló, bátor, büszke állat és igen gondos családfő volt, mert ha valamely tyuk első tojásával nem tudott hova menni, Bandi kakas (ez volt a neve) oda hitta őt a fészekhez, sőt először ő ült bele, megigazgatta, s addig nem ment el, míg a tyuk el nem helyezte magát a fészekben.

November- és deczemberben szereztem meg a tyukokat s azonnal a már említett módon kezdtem őket etetni, s márczius elsején keltek az első csibék. Ezek közül néhány kitünő fekete és kender-magos tyuk vált ki, melyeket tenyész-tyukoknak meghagytam; ezen tyukok is a La-Flèche-faj jellegét, a hófehér foltot fülük alatt, magukkal hozták a világra. Az első-évi tenyésztésnek e szerint már is szép eredménye lett, — kakas azonban nem volt ezen első-keltésű csibék közt, mely igényeimnek megfelelt volna. A későbbi keltések közül egy-két szép, atyjukhoz hasonló kakas találkozott, de meggyőződésem szerint tenyésztésre való tyukot, s főleg kakast, csak is a márcziusi keltésből kell hagyni, így hát eladtam a kakasokat s egyedül a Bandit tartottam meg, — márcziusban pedig vettem egy bodri-kakast, melyet egypár hétig a tyúkok közt tartottam, és az ezen idő alatt nyert tojásokból igen szép bodri-csibék keltek ki; azután megint elvettem a bodri-kakast.

Ezen másod évi tenyésztésnek meg éppen kitünő

és meglepő eredménye lett: gyönyörű, csillogó fekete-zöld tollazatú, kochinchina-nagyságú tyukok, melyek közül 3-nak két kis szarvat képező fekete taréja volt, és két kakas; az egyiknek csillogó fekete tollzata lilaszínbe játszott, de ennek is korona-alakú taréja és az atyjáéhoz hasonló fehér füldisze, hosszú szakálla, és pompás kasza-farka volt, nagyságára nézve 10 hónapos korában bármely kinőtt nagy kochinchina-kakassal mérkőzhetett, — a másik kakas nem volt olyan magas és kissé karcsúbb testű, tollazata pedig zöld, mint a pézsmakacsáé, de különben egészen atyjához hasonló. Volt aztán még 2 kendermagos kakas és több kochinchina-nagyságú gyönyörű bodri-tyukok más különféle színű és nagyságú tyukok, melyek már október elején javában tojtak, s miután két éven át mindig csak a legnagyobb és legnehezebb tojásokat válogattam ki a keltésre, és a tenyésztésre csak is a márcziusi keltésből való csibéket hagytam meg, a tyukok egyáltalában 4—4 $\frac{1}{2}$ lat nehéz tojást tojtak és az első kotlót már január 20-án ültettem meg.

De fájdalom! Körülményeim és családi viszonyaim úgy hozták magukkal, hogy 1874. februárban Pestre kellett költöznünk, s így kénytelen valék szép kedvenceimet, melyeket annyi gonddal neveltem, idegen kezekre hagyni; a feketéket egy F i g y e l m e s i nevű gazda vette meg Angyalföldön, ki aztán az orsz. baromfi-kiállításon első díjat nyert.

Bandi kakast pedig két tyukkal egy rokonom

magával vitte Erdélybe, s ott Kristyor faluban, Zaránd megyében, mai nap is díszlik Batternay Attila postamester udvarában.

Ha a körülmények engedik, hogy e tenyésztést folytassam, akkor a harmadik évben már tökéletesen kifejlett külön tyúk-fajt mutathattam volna be a baromfi-kedvelő világnak, mely szépségére, úgy mint nagyságára nézve bátran mérközhetnék bármely híres, nemesített tyukfajjal.

Ezeket csak azért beszéltem el, hogy tényleg bebizonyítsam azon állításomat, miszerint kezünkbe van adva házi állatainkat olyanná nevelni és átváltoztatni, a milyenné akarjuk, hogy legtöbb hasznot és jövedelmet, avagy gyönyört és élvezetet nyújtson nekünk, — czélszerű táplálás és ápolás, észszerű bánásmód és keresztezés által; hanem — hogy az ilyen átváltozásnak kívánt eredménye legyen, arra okvetlenül szükségesek: állat- és természettani, tápszertani és természettudományi ismeretek, mert ezek nélkül csak úgy vagyunk, mint a ki valamit sötétben keres, — néha megleli véletlenül, — néha meg — soká tapogatózik, s tán az orrát is betöri s még sem találja, a mit keresett.

Pedig mily könnyen megszerezheti most mindenki ezen ismereteket, miután kitünő tudósok, természetbuvárok, vegyészek, stb. igyekeznek az élethez szükséges tudományokat népszerűsíteni, — csak egy kis jóakarát és türelem kell hozzá.

A gyöngytyuk.

A gyöngy- vagy pharao-tyuk forró égélj alól származik; Afrikában, Dél-Amerikában vadon él, s nálunk sem szelidül meg annyira, mint a tyuk; a repülést sem feledé el, ámbár Európában már rég meghonosult. Alakjára nézve inkább a fürjhöz hasonlít, mint közönséges tyukjainkhoz; tollazata igen szép, kékes-hamvas, szabályos kerek fehér foltcskákkal sűrűn pettyegetve. Fején sajátságos sisakszerű kemény díszet visel, mely a kakasnál nagyobb mint a tyuknál.

Gyöngytyukot csak úgy lehet előnynyel nagyban tenyésztetni, ha olyan helyen lehetnek, mint például a fácánok; vadaskertekben, parkokban igen helyén van a gyöngytyuk- és páva-tenyésztés, mert mind a kettő gyönyörű disze a kertnek, — de mind a kettő nagy kárt is tesz a kertben és vetésekben, tudniillik a veteményes kertben, — és ha úgy lövik, mint más szárnyas vadat, kitűnő finom sültet nyerhetnek belőle.

Hanem a gyöngytyukot óvni kell a téli hidegtől és nedvességtől, ezért nagybani tenyésztése csakis gazdag fölbirtokosoknak való, mert egy külön épületet kell számukra tartani, hol nagy hidegben fűteni is lehet; kisebb udvarban, a ház közelében kelemetlen a gyöngytyuk, folytonos rikácsolása miatt, s miután tojásai igen kicsinyek és azokat is szerteszét hurrólja, mert soha sem szokik az ólba, egy bizonyos, számára kijelölt fészekbe, — nem igen van

kedve a keltésre, s a csibék nevelésére; e szerint inkább díszmadárnak, mint hasznos hozó baromfinak mondható, mert tartása is sokba kerül, miután szemet kell neki adni; a csibéket is nehéz felnevelni s épen annyi baj van velök, mint az apró pulykával.

A gyöngytyuk nálunk csak ápril végével kezd tojni s 24—30 tojást várhatunk tőle, ha jól vigyázunk rá, hogy el ne tojja olyan helyekre, a hol meg nem találjuk. Ha a szabadban, vagy parkban, vagy vadaskertben tenyésztetik, akkor ő maga csinál fészket és kikölti csibéit, csak nem szabad a tojásaihoz nyulni, mert különben széthányja a fészket, ott hagyja, vagy összetöri a tojást s más rejteket keres, hol új fészket rak. Olyan helyen nincs más gondja az embernek a gyöngytyukok felnevelésénél, csak hogy az anya elegendő eledelt találjon csibéi számára, mely az első napokban apróra vagdalt húsból, túróból, morzsolt tésztából álljon, később pedig kölesből, kendermagból, apró buzából, s midőn már félnövésűek, nyáron árpából, télen pedig kukoricából és kendermagból, meg más egyéb gabonane-műek rostaaljából. Tiszta, fris ivóvíz legyen mindig.

Ha a gyöngytyukokat bekerített udvarban akarjuk tartani, akkor a kerítés legalább 12—15 láb magas legyen, mert a gyöngytyuk különben könnyen kirepül, s ha veteményes, vagy virágos kertbe juthat, roppant kárt tesz; — vagy eltéved és elvész. Ilyen bekerített udvarban igen ritkán kotol a gyöngytyuk, s tojásait legjobb közönséges tyuk,

vagy pulyka által kiköltetni. A kis csibék 25 nap mulva kelnek ki, s épen úgy kell velök bánni, mint a közönséges csibékkal, de még jobban kell őket a hidegtől és főleg a nedvességtől ovni.

Minthogy a gyöngytyuk ősszel és télen nem tojik, e szerint tartását nem fizeti meg, így hát ősszel az öreg gyöngytyukokat — ha a szabadban tenyésztetnek — annak idejében lövik, mint a fáczánt, ha pedig csak baromfi-udvarban, akkor meg kell őket hizlalni és megenni, — így is, amugy is igen finom és izletes pecsenye lesz belőle. Tenyésztésre mindig a legszebb és legnagyobb példányokat kell kiválasztani; a tyukot 4—5, a kakast 6—7 évig lehet tenyésztésre használni. Szép tollazatát nagyobb városokban megveszik a művirág- és dísz-toll készítőik.

Gyönyörű díszmadár a fehér gyöngytyuk, melynek hazája Brazília, hanem ez nálunk még nem honosult meg annyira, mint a közönséges gyöngytyuk, s épen olyan ritkaság, mint a fehér páva és fekete hattyu; tenyésztése ezért csakis madár-kedvelőknek való, — fölötte érzékeny a hideg és nedvesség iránt, de ha jó, tiszta homokkal behintett ólja van és a száraz eledel mellett elegendő zöldet is kap, kukoriczát igen ritkán és keveset, de annál többször tisztabuzát, kendermagot, néha tejbe mártott kegyeret, nyáron meg néha savanyított káposztát, kölest és húst, vagy kukaczozt, különösen télen és tavasz felé, akkor tojik is, sőt ki is kelti a csibéit; ha-

nem mégis jobb, ha nem ő reá, de egy közönséges tyukra bizzuk a tojást.

A kis csibéknek az első napokban keményre főtt s apróra vagdalt tojást, mely közé hangya-tojás vegyítették, kell adni, tiszta friss ivóvizük legyen mindig a kicsinyeknek úgy, mint a nagyoknak; és pedig az nem elég, hogy a régi vizet az ivó-edényből kifordítják és friset öntenek bele, hanem egy arra szolgáló kisebb vagy nagyobb czirokseprővel jól ki kell síkálni az edényt és kiöblíteni, mert különösen nyáron zöld, undok nyulós mocsár-moha képződik az edény fenekén, mely által a víz megfertőztetik s igen ártalmassá válik, különösen a fogságban élő állatok számára.

Pulyka-tenyésztés.

A pulyka, vagy póka Mexikóból és Dél-Amerika erdőségeiből származik, hol nagy seregekben él a nedves őserdőkben s éjjel a legmagasabb fákön alszik. Ezen madarat 1524-ben hozták először Angliába s onnan 1530-ban Németországba. Jelenleg egész Európában el van terjedve, mint háziállat, s tollazata a megváltozott életmód és hidegebb éghajlat miatt különböző színeket nyert. A vad pulyka barna, fehéres foltokkal, és tollai szélén fém-fénynyel; az ilyen színű pulyka sok találkozik még a mi szelíd pulykáink közt is, s tapasztalt tenyésztők azt állítják, hogy ezek a legerősebbek és legnagyobbak; én azt tapasztaltam, hogy a feketék (és ezek a leg-

szebbek is, mert egész tollazatuk fémfényű) és szürkésbarna tarkák szintoly nagyra nőnek, mint a barnák, ha czélszerűn etetik és ápolják.

Némely tenyésztők legjobban kedvelik a tiszta fehéreket, azt állítván, hogy húsupuk puhább, és a tollat könnyebben lehet fosztani, hanem ezek a legkisebbek és leggyengébbek is, s a ki nagyban akar pulykát tenyészteni, válasszon inkább vörös-barnát és feketét, ezeknek tolla éppen olyan használható, mint a fehéreké, — a ki pedig inkább kedvtelésből és azért, hogy csibéket és kacskákat keltsessen velök, tartja őket, az válasszon olyat, a milyen színt legjobban kedvel; én részemről legjobban kedvelem a sötét színű baromfit, s kétséget sem szenved, hogy az erőteljesebb és jobban kiállja az időjárás változásait és az előforduló betegségeket, mint a fehér. Szép az egyszínű hamvas pulyka is, de igen ritka.

A pulyka-tenyésztésnél 8—10 tyukot számítanak egy kakasra, ez pedig tökéletesen kifejlett, nagy és erős, szép, hibátlan tollazatu legyen; de a kakast legfeljebb két évig lehet tenyésztésre használni, a tyukot pedig 3—4 évig is, azért minden évben egy, vagy a tyukok mennyisége szerint több fiatal tenyész-kakast kell felnevelni. A fiatal pulyka-tyuk roszul ül a tojáson az első évben, s akkor inkább tyuktojáást kell vele költetni, miután ezeken nem kell oly hosszú ideig ülnie.

A pulyka 20—30 tojáást tojik, hanem ő is szeret szertesztet tojni, nem úgy, mint a tyúk, mely min-

dig ugyanazon egy fészket keresi fel, ezért nagyon kell a tojó pulykákra vigyázni: reggel, mielőtt az ólból kieresztik, mindegyiket meg kell tapintani, s a melyiknél tojás van, az maradjon az ólban, a míg megtojt, de enni-inni kell neki adni.

Miután a pulykák nagyon magasan szeretnek ülni, e szerint czélszerű a lúd- vagy kacsá-ól feletti padlást az ő számukra rendezni be, hanem igen ajánlható, hogy a talaj tapasztékkal elláttassék, mert akkor jobban és könnyebben lehet azt tisztán tartani.

A pulyka egészségének és gyarapodásának egyik fő-feltétele épen úgy, mint a többi baromfinál is — a tisztaság, mert a romlott levegő legnagyobb ellensége az életnek. Az ól különben ne legyen nagyon szűk és szelelő nyílása is legyen, a fészkek a tyukfészkekhez hasonlók, csak természetesen a pulyka nagyságához mérve. Tíz pulyka számára legjobb 4 tojó-fészket készíteni, mert ha egyszer a tojáson ülnek, akkor úgy sem lehetnek az ólban, hol a többi alszik, hanem csendes, nem igen világos helyen, hol semmi sem nyugtalanítja őket és szem előtt vannak, mert a pulykának ama rossz szokása van, hogy néha kettő-három is egy fészekbe ül, aztán a tolakodás és czivódás közben összetörik a tojásokat s az övéik meghülnek és elromlanak.

A tojáson ülő pulykának is nagyon hasznos, ha száraz időben kieresztjük, hogy homokban, vagy hamuban fürödhessék; a kotló pulyka csak minden

48 órában jön le a fészekről enni és inni, hanem czélszerűbb öt mindennap letenni és megetetni; árpa és kukoricza legjobb neki felváltva; ivó-vize elegendő és fris legyen.

A pulykatojást is az ülés 10-dik napján meg kell vizsgálni gyertyafénynél, úgy, mint a tyúk-tojáást, — hanem nagyon ovatosnak kell lennünk, mert csakhamar összetéveszthetjük a terményített tojáást üressel, miután héja sárgás és pettyes.

A kis pulykák rendesen 30 nap múlva kelnek ki, hanem azért jó már a 27--28 és 29-dik napon is utána nézni, nincs-e még tojás felvágva; ha olyanokat találunk, akkor legczélszerűbb azokat mind egy pulyka alá tenni és az ő tojásait a többinek szétosztani; — ezzel azt nyerjük, hogy egy anya alatt mind egykoru pulyka van, nem pedig öregebbek és fiatalabbak vegyest, mi bizonyára nagy előny, mert a fiatalabbak természetesen gyengébbek, s midőn a legelőször kikeltek már nagyon is ennének, az utolsóknak még meg kell érniök anyjuk alatt.

Ezért igen czélszerű, ha legalább 4—5 pulykát egyszerre megültetünk, egyrészt azért is, hogy egyenlő nagyságuak legyenek, s másrészt azért, mert felnevelésök sok gondot és vesződséget szerez, s ezért jobb egyszerre túlesni rajta. A pulyka türelmesen ül az üres fészekben is, s így be lehet várni, míg 4—5, s nagy tenyésztésnél 10 pulykát lehet egyszerre megültetni. Ha nem elegendő a pulykatojás, akkor kacsá-, vagy tyúktojáást is lehet hozzá

tenni; a kacsatojáást egy nappal, a tyuktojáást 8 nappal későbbben lehet a pulykatojáás után alá tenni.

Ha több kakast akarunk keltetni, akkor a hegyes tojáásokat kell kiválogatni, ezekből rendszeren kakasok kelnek ki, a gömbölyűekből jérczék. Midőn a tojáások már fel vannak vágva, akkor a pulykát még egyszer jól meg kell etetni-itatni, és azután 48 óráig a fészekben marad. Ha a kis pulykák mind kikeltek, akkor az anya-pulykákat leteszszük a fészkekről, s a míg ezek esznek-isznak, addig a kicsinyeket könnyű kendővel betakarjuk, mert éltük első napjaiban igen gyengék, s mint minden forró égálji állat, fölötte érzékenyek a hideg és nedvesség iránt.

Midőn a kis pulykák már 24 órát éltek, akkor kapnak először enni, s miután épen említém, meny nyire érzékenyek a hideg és nedvesség iránt, nem kell őket hideg s mindig kissé nedves agyag-, vagy vertföldből álló talajra letenni a meleg fészkekből, hanem egy deszkára, vagy pokróczra, vagy mi még valamennyi közt legjobb, száraz, melegített homokkal vastagon behintett talajra, s ha esős, szeles, hűs idő van, akkor a szoba, hol a kis pulyka élte első 14 napját tölti, kissé fűtött legyen; a ki ezen csekély fáradságot és költséget nem restelli, bizonyos lehet benne, hogy a pulyka-fiakat minden veszteség nélkül felneveli, mert ha ezen első időben megovjuk őket minden káros behatásoktól, akkor meg vannak mentve minden későbbi bajtól.

A pulykafiak első eledele keményre főtt, ap-

róra vagdalt tojás és marhaszív; feváltva jól kinyomott friss túrót is adunk nekik; 3—4 nap múlva ezen eledel közé apróra vágott csalánt, cziczka-farkfüvet és metélő hagymát (Schnittling), apróra morzsolt tésztát kell keverni, időközben köles, kukoricakása, árpakása legyen egy borító kosár alatt elszórva, melyet kövel, vagy fadarabbal annyira feltámasztunk az egyik oldalán, hogy a kis pulykák kényelmesen be- és kijárhassanak; — igen czélszerű, ha a pulykák közt csibék is keltek, mert ezek sokkal élelmesebbek és értelmesebbek a kicsikorában végtelenül gyámoltalan pulykáknál, s ezek megtanulnak aztán a csibéktől szemet enni, mi nagy előnyükre szolgál. Inni friss vizet adunk nekik, melybe egypár csepp bort keverünk. A kis pulykák lábait pálinkába kell mártani, mielőtt a fészekből lerakjuk, mert lábaik testük leggyengébb része, s ezt tehát edzeni kell. Csendes napos időben a szabadba kell őket kivinni, hanem csakis száraz, homokos helyre, vagy gyenge gyepre, de csalán ugyan ne legyen közelükben, mert ha a közé jutnak s az lábukat megégeti, akkor végük van, — lábaik, s különösen térdcsuklóik szörnyen megdagadnak és megbénulnak, s végre nyomorultan elvesznek.

14 nap múlva már csalán helyett papsajtzöldjét (közönséges vadmályva), mely minden udvarban és kertszélien, ut mellett sat. terem, kukoricza- és árpadarával jól meghintve saludttejjel összekeverve adunk nekik, reggel pedig szemet.

Midőn a pulykák már két-hónaposak, akkor fejeik kipattognak, azaz ama húsos, vörös bibircsek kezdenek fejlődni, melyek a pulykák fejét és nyakának felső részét födik. Ez veszedelmes idő rájuk nézve, — hanem némi figyelemmel és jó gondozással megovhatjuk őket ekkor is minden bajtól. Először: ovjuk az esőtől, másodszor adjunk nekik tápláló eledelt, árpát, forrázott korpát, húst, vagy kukaczt; harmadszor: kenjük meg fejeiket minden reggel, mielőtt kibocsátjuk, lenmagolajjal, és adjunk nekik borba mártott kenyeret enni, meg néha mindegyiknek egy szem fekete borsot.

Midőn az aratás megkezdődik, a pulykák elegendő eledelt találnak a tarlón, — nem csak az elszórt szemet és kalászt, hanem a tarlón igen nagy mennyiségben tartózkodó különféle rovarokat, különösen a szecsköt kedvelik, s meg is híznak ezen idő alatt. Félnövésű fiatal pulyka, ha czélszerűn hizlaltatik, a legfinomabb sülteket egyike.

Ha az anya-pulykákból kettős hasznót akarunk huzni, akkor — ha többet ültetünk meg egyszerre, s a kis pulykák e szerint egy időben kelnek, — két pulykának a fiait egy alá teszszük, s a fölös anyákat újból tyúktojásra ültetjük, miután a fészkekbe tiszta hamut, szalmát és szénát tettünk; ha elegendő táplálékot kapnak, a hosszú ülés nem árt nekik. Egy pulykának 21—23 pulyka-, vagy kacsá-, 25—27 tyúktojtást lehet adni.

A pulykák nagybani tenyésztése igen jövedel-

mező — nagy gazdaságnál, hol nyáron át legelhetnek, mert ha mindig csak otthon kell őket tartani és etetni, akkor sokkal többe kerülnek, mint a megnyit érnek.

A lúd-tenyésztés.

A mi közönséges házi ludunk a vadlúdtól származik, csakhogy az idő folytán a megváltozott életmód és eledel befolyása által alakja megváltozott; a szelíd lúd sokkal szélesebb, nehezebb és nagyobb vad fajrokonánál; színére nézve is megváltozott, mert a vadludak mind sötét-barnás szürkék, holott a szelidek világos hamvasak, igen sötét szürkék, tarkák és tiszta fehérek. A tiszta fehér ludak a legszebbek, s miután tollazatuk puhább és inkább veszik, mint a tarka és hamvas tollat, e szerint legcélszerűbb fehér tenyészludat tartani, különösen a hol nagyban viszik a lúd-tenyésztést, — folyóvizek, vagy tavak közelében; a hol pedig csak kicsiben, a házi szükséglet fődözésére tenyésztetik, ott inkább szürkét és barnát ajánlanék, kivált ha patak, vagy más víz nincs közelében.

A ki lúdtenyésztést akar kezdeni, az legjobban teszi, ha anyányi libákat vesz szeptemberben; akkor már túl vannak a nyári betegségen s eléggé kifejlettek, hogy helyesen lehessen azokat megválasztani.

A tenyész-lúd széles mellű, tömött, hibátlan

tollazatú, és minél nagyobb legyen; csőre és lábai szép élénk pirosak (főleg, ha világos színű, vagy fehér) s szemei tiszták és nyaka hosszú, vastag legyen. A gunárt könnyen meg lehet ismerni, mert teste karcsúbb, nyaka hosszabb, lábai magasabbak, csőre erősebb és hangja sokkal csengőbb és áthatóbb, mint a nöstényé. Egy gunár mellé 10 ludat lehet adni.

Ha a tenyésztés megkezdésére való libákat szeptemberben megszereztük, — hanem sokkal célszerűbb azokat a háznál venni, nem pedig a vásárban, mert úgy lehet csak jól választani, ha a ludak szabadon járnak, nem pedig, ha össze vannak kötözve, elcsigázva, s tán belsőleg meg is sérültek, hiszen mindenki tudja, a kinek nyitott a szeme az ilyenek számára, milyen kegyetlen durvasággal bánnak az eladásra szánt baromfival, — ha tehát a tenyészludak szeptemberben megszereztettek, akkor jobban oda szoknak az új helyre, és ha célszerűn tápláljuk őket, idejük van még a párosodás idejeig tökéletesen kifejlődni.

A hol nagyban foly a lúd-tenyésztés, ott természetesen pataknak, folyónak, vagy tónak kell lenni, mert víz nélkül nem mehetünk semmire sem, a libák lassan fejlődnek, hitványak, mocskosak, a nagy hőségben fele is odalesz mindenféle betegségben, s a mi megmarad is, nem sokat ér.

Ha a ludakat jól tápláljuk, de korántsem kukoriczával, hanem zabbal és korpával, s ha elegendő

vizük van, vagy ha patakra mehetnek, ha száraz, jó óljuk van, hol nem szenvednek a hidegtől, akkor már januárban párosodnak s februárban kezdenek tojni, mi igen nagy előny, mert a korai libát legdrágábban lehet eladni, azok nőnek legnagyobbra, s legjobbak tenyészludaknak, és a nyár legnagyobb hőségében már túl vannak azon koron, melyben legtöbb veszélynek vannak kitéve és a melyben a hőségtől sokat szenvednek.

Az első évben a ludak kevesebbet tojnak; egy öreg lúd 15—20 tojást is tojik, a fiatal legfeljebb 10-et. A ludat 5, sőt 10 évig lehet tenyésztésre használni, hanem rendesen csak négyig szokták hagyni, a gunárt pedig csak két évig, mert különben a húsa oly kemény és szívós lesz, miszerint alig lehet használni, de miután a gunár csak a második évben fejlett ki tökéletesen, e szerint úgy intézzük el a dolgot, hogy az öreg gunár mellett mindig egy fiatal is legyen. Tenyésztésre csak a legtökéletesebb, legnagyobb és legszebb példányokat kell kiválasztani; ha a gunár fehér, akkor mindig tulnyomó lesz a fehér libák száma, habár a ludak tarkák is.

A lúdnek mindjárt arra a helyre kell a fészket csinálni, a hol aztán a tojáson is ülhet, mert nem szereti, ha más helyre viszik, sőt néha ott is hagyja a tojást. Ha jó és elég tágas tehén-istálló van, akkor ott lehet a ludaknak egy helyet elrekeszteni, a hol tojnak és ülnek; a fészkek ne legyenek magasak, hogy a lúd könnyen le- és felmehessen, hanem

ugy legyenek elrendezve, hogy az ülő ludak ne is lássák egymást, s főleg ne férjenek egymáshoz, mert akkor nincs vége-hossza a czivódásnak, sőt ellopják egymástól a tojást, mit alig hihető ügyességgel több lépésnyi távolságra is elhordanak.

A fészek deszkából legyen, s különben ugy elkészítve, mint a tyuk- vagy pulyka-fészek. A lúd mindennap lejön a fészekről, azért nem szükséges őt bántani, letenni; ő legjobban tudja, mikor kell lejönnie. Mielőtt leszáll a fészekről, szépen betakargatja tojásait; midőn lejött, ki kell őt bocsátani, hadd szellőzze ki magát s legyen helye szárnyaival csattogni, és azokat kiterjeszteni; kis idő múlva visszajön, és ha mindjárt nem nyitják ki neki az ajtót, akkor csőrével kopogtat és végre hangosan kiabál. Mikor visszajött, adunk neki enni és inni; árpát, néha kukoriczával felváltva, kell neki adni. Nem czélszerű azon szokás, mit néhol követnek, hogy a tojáson ülő lud fészke mellé oda teszik az eledelt és vizet, mert akkor, kivált az olyan, mely először ül, többször eszik-iszik is, mint kellene, aztán visszaül a fészekbe és bemocskolja a tojást. A tojáson ülő baromfit szemmel kell tartani, a hol nagyban viszik a baromfi-tenyésztést, ott ugy is külön cselédet kell tartani, a ki gondozza; a hol pedig csak a saját házi szükséglet födözésére, vagy épen kedvtelésből tenyésztik, ott mindig akad annyi idő, hogy az ülő baromfi kellőleg elláttassék.

A lúd 30 napig ül a tojáson; ezen idő lefolytá-

val kikelnek a kis libák. A ludtojáást is a keltés tizedik napján gyertyánál meg kell vizsgálni, vajjon terményített-e mind; ezeknél is úgy, mint a tyuktojáásnál nagyon jól ki lehet venni a leendő kis libácskának fejét, és a tojáson szétágazó ereket. A terméketlen tojásokat a konyhában lehet elhasználni, mert azok egészen tiszták és jók.

Midőn a kis libák kikeltek, 24 óráig békével kell őket hagyni a fészekben, hadd érjenek meg, — azután keményre főtt, apróra vagdalt tojáást, szintén apróra vagdalt fiatal csalánnal összekeverve, melyet előbb jól meghintünk árpaliszttal, később kukoricza-, zab-, árpadarával, s végre, ha legelhetnek, nem kell nekik többé zöldet adni, hanem inkább korpát vízzel összegyurva, és minél előbb tanulnak szemet enni, annál jobban nőnek és annál gyorsabban tollasodnak. A libák nincsenek annyi betegségnek kitéve, mint a pulykák és csibék, csak szomjuságot ne szenvedjenek és legalább néha megfürödhessenek; ha patak nincsen közelében, sem tó, akkor gödröt kell ásni valahol a kuttól nem nagyon messze — (de közel sem, nehogy a ronda víz visszaszivárogjon a kutba s az egész kut megmérgeztessék,) fenekét agyaggal jól kitapasztani, cementtel bevakolni s vizet bele eresztetni; hanem lefolyása is legyen, mert ha a víz soká áll benne s megrothad, akkor betegséget idéz elő a baromfinál, mely belőle iszik.

A hol a libáknak elegendő legelőjük van, a hol

szabadon járhatnak, ott nem szükséges őket csak reggel és este megetetni, — de a míg hideg, zord idő, tavaszi viharok, nagy szelek vannak, addig a kis libákat nem kell kiviinni, csak mikor csendes, napos idő van. Valóban megható azon örömet látni, melylyel a gunár — a kis libákat fogadja, mily gyöngéden szól hozzájuk, s hogyan védelmezi őket, ha idegen ember vagy kutya akar közeledni hozzájuk, egésznap ott van velök, s midőn behozzák, az ajtóig elkíséri őket.

Mikor a libák 10 hetesek, akkor tollasodni kezdenek, ha nem hagyjuk őket koplalni; ekkor pedig igen sokat esznek, és adni is kell nekik, a mennyit kívánnak, mert különben nagyon elsatnyulnak és kicsinyek maradnak. Ilyenkor nem kell őket kergetni és fogdosni, nehogy a vérrel teli tollszárakat megsértsék, mert az nagyon elgyengíti őket, sőt bele is döglenek.

Nyáron, különösen júliusban és augusztusban sokatszenvednek a libák bizonyos igen apró legyektől, melyek fülük körül tartózkodnak, sőt néha fülükbe is bujnak; ezektől megszabadíthatjuk őket, ha reggel füleik környékét terpentin-olajjal kevert zsírral megkenjük és este valami mély edényben friss, hideg vizet adunk nekik, melybe jó nehéz árpát vagy egy maroknyi tiszta búzát tettünk, mely a víz fenekére száll, — a libák ezt kiszedik s ez alkalommal kénytelenek fejüket nyakig a vízbe mártani, mi a legyeknek sehogy sem tetszik.

Ha a libák nem neveltetnek eladásra, akkor augusztusban vagy szeptember elején lehet őket megkoppasztani, hanem ezt nem kell ám olyanra bízni, a ki nem ért hozzá, mert akkor nagyobb a kár mint a haszon. A libát csak akkor szabad koppasztani, midőn tollai egészen érettek, azaz: midőn a tollnak szára már kemény, fehér és nem véres, s könnyen kihúzható. De akkor is csak a hátát, az oldalait és a hasát szabad megkoppasztani, — a szárnytollakat semmiesetre sem szabad kihúzni; legjobba szárnyakat egész érintetlenül hagyni, valamint a farkát s egyáltalában a nagyobb tollakat is. Ha a libát koppasztják, mielőtt a tolla tökéletesen érett, akkor nagyon hátramarad növéseben, hitvány és sovány lesz és szárnyait a földön húzza. A koppasztás még akkor is kegyetlen eljárás, ha annak idejében történik, hátha még időnek előtte teszik, az csak éppen olyan fájdalom, mint ha valakinek a haját tépik. Szegény háziállataink, melyek életünket fenntartják, a nélkül is elég kínzást és gyötrést állnak ki, s a ki ezt még haszontalanul szaporítja, fényes szegénységi bizonyítványt állít ki magának miveltségét és felvilágosultságát illetőleg.

Ősszel, leginkább szeptembertől kezdve, a most már egészen kinőtt libákat vagy eladni vagy egymásután, a mint a házi szükséglet kívánja, a hízóba lehettenni. Hanem arra figyelmeztetjük a t. olvasókat, hogy ha a ludakat hízalásranevelik, akár pecsenyének, akár zsírnak, — akkor nem kell őket megkoppasztani,

azokat kivéve, melyekre csak novemberben és deczem-
berben kerül a sor; mert a megkoppasztott lúd, ha
hízlalják, mielőtt tolla megnőtt és megért, rosszúl
hízik és tollait alig lehet használni. Októberben kivá-
lasztjuk a legszebb és legnagyobb libákat tenyész-
ludaknak, — ekkor már biztosan megkülönböztet-
hetni a gunárt a jérczétől; a bóbitás ludak szerintem
sokkal szebbek mint a síma fejűek.

A hol folyóvíz van, ott nagyon ajánlható a
török- vagy göndörtollu ludak tenyésztése, mert
ezek sokkal több és igen szép tollat adnak s nagyob-
bak is a közönséges ludnál, melyhez különben alak-
jokra nézve egészen hasonlók, csak hogy hát-tollaik
vékonyabbak és 5 — 6 hüvelyk hosszúra nőnek s két-
oldalt egész a földig érő tömött fürtökként göndö-
rödnek lefelé. Az ilyen ludaknak azonban okvetlenül
víz kell, a hol fürödhetnek, mert különben elvesztik
szépségöket, ha mocskosak, s toll-fürtjeik is elkopnak.

A török-ludakkal is csak úgy kell bánni, mint
a mi közönséges libáinkkal, csak kissé jobban kell
őket a hidegtől ovni, a míg meg nem tollasodtak.

A hol folyóvíz vagy tó van, és a ludtenyésztést
nagyban viszik, ott egy gunár megszerzése az óri-
ási lúd-fajból nagyon kifizetné magát, mivel az
háromszor nagyobb a mi közönséges ludunknál;
azonban czélszerűbb óriás-lúd-tojást hozatni a berlini
állatkertből, mert ha aztán ott helyben kikelnek és
felnevelődnek, akkor már meghonosultnak tekint-
hetők, holott a felnőtt mindigszenved a hely, ápolás

és eledel, meg az éghajlat megváltozása által. Az óriás-lúd-tojást egy közönséges lúd alá lehet tenni, mely azokat igen jól kikölti; a kis libák etetését illetőleg csak úgy kell velök bánni, mint a többiekkel, hanem ismételjük: óriás-lúdat csak is nagyobb vizek közelében lehet előnnyel tenyészteni. Egy hízott óriás-lúd 25—30 fontot nyom s annyi tollat ad, mint három közönséges lúd; alakjára nézve legkevésbé sem különbözik a közönséges lúdtól. Czélszerű ápolás és etetés segélyével keresztezés által egy uj, a közönségesnél sokkal nagyobb közép-fajt lehetne létrehozni.

Kacsa-tenyésztés.

A kacsa- vagy récze-tenyésztés nagyon jövedelmező folyó- vagy álló vizek közelében, s ott, a hol nagyobb szesz- vagy keményítő-gyárak vannak s olcsón lehet malátát kapni, — mert ez igen jó hízaló-szer. Ha a kacsák nem mehetnek a vízre, akkor éppen csak annyit tarthat az ember, a mennyi házi szükségére kell, mert a kacsa szörnyen falánk állat, az igaz, hogy mindent megeszik, a mi csak megehető, de sok legyen ám, az a fő.

A kacsa-tenyésztés azonban legkevesebb bajjal és fáradsággal van összekötve, csak arra legyen gondunk, hogy tiszta, száraz ólja legyen, melybe éjjelre zárjuk, és ha nem mehet kedve szerint a patakra vagy más vízre, akkor mindig legyen ivó-vize. A kacsát azért nem lehet más baromfival, különösen

tyukokkal és pulykával egy udvarban tartani, mert azonnal bemocskolja az ivó-vízet, akárhány edényben lenne is oda készítve, a tyuknak pedig a mocskos víz nagy ellensége.

De bármennyire szereti is a kacsza, a vizet, mégis szárazól kell neki hálásra, mert ha piszokban, nedvességben hagyják, akkor elsatnyul, betegségek fejlődnek, s ha a baromfi-vész kiüt, az a tyuk után a kacsát éri leginkább, ha rossz ápolás által a járvány ragályának felvételére előkészítettetett.

A kacsza a szárnyas házi állatok közt azon helyet foglalja el, melyet a sertés a négylábuak közt; az egyik úgy mint a másik nem válogató az ételben, s kikeresi azt, bármi ronda helyen legyen is elszórva vagy elrejtve, — de azért húsa igen ízletes, és finomabb pecsenye a lud- és pulykánál is. Eszik ő, ha vízhez juthat, halat, vízi lencsét, békát, bogarat, férget, csigát, gyümölcsöt, zöld főzeléket, korpát, húst, apró rákot, malátát, minden hulladékot a konyhából, — hanem eszik ő éppen olyan falánksággal, bármi finom eledelt is.

A kacsza párosodási ideje rendszeren februárban van; de ha télen jóóljuk, elegendő vizük és jó tápjuk van, akkor már januárban párosodnak és február második felében kezdenek tojni. Egy gunár mellé 8—10 jérczét lehet adni; egy jól táplált kacsza 60—70 tojást tojik egy évben.

Ha azt akarjuk, hogy a kacsza maga keltse ki tojásait, akkor egy külön kis kunyhócskát kell neki

csinálni, melynek csak akkora nyílása van, hogy a kacsza bele férjen; abba szalmát és szénát teszünk, s ő maga eligazgatja azt fészeknek, a tojást pedig nem kell elszedni, hanem ott hagyni, akkor bizonyára kelteni fog, miután 18—20 tojást tojt, csak hogy a fészekhez nem szabad nyulni. Ha a tojást az ülés tizedik napján meg akarjuk vizsgálni, akkor olyan időt kell arra választani, midőn a kacsza elhagyja a fészket s fürödni, enni és inni mén. Az ülő kacsának szintén árpát és kukoriczát adunk felváltva.

A kis réczék 28—30 nap múlva kelnek ki; ha kacsza keltette, akkor nem szükséges hozzájuk nyulni, mert ő maga kihányja a fészekből az üres tojáshéjat, s tudja, mikor kell a kis kacsákat kivezetni.

Ha ellenben tyuk vagy pulyka keltette, akkor igen gyakran kell utána nézni, mert némely tyuk megiszonyodik, midőn látja, hogy csibe helyett valami idegen, soha nem látott mostoha-gyermekeket keltett ki, s dühösen agyonvagdálja őket; de azért is kell nappal úgy, mint éjjel utána nézni, hogy az üres tojáshéjakat kidobjuk a fészekből, mert különben könnyen agyonnyomják a piczi, fürge, de az első napokban igen gyöngye kis réczéket.

Némely pulykának meg azon szokása van, hogy a kis kácsát vagy csibét időnek előtte kihurczolja a tojásból s nyomorultan kell elvesznie. A mint ezt észreveszszük, a felvágott tojásokat más ülő tyuk vagy pulyka alá kell tenni, avagy a kotlókat kicserélni, mert különben vége lesz az egész keltésnek.

Mikor a piczi réczék képesek lábukon megállni, le kell őket tenni a fészekből s apróra morzsolt kenyérrel és túróval meghinteni, melyet egymásról lecsipkednek; lapos edényben friss vizet is kell nekik azonnal oda tenni, mert a kacsa előbb iszik és csak azután eszik. Másnap már vigan lubiczkolnak a vízben és esznek a földről is; a köleskását nagyon szeretik; később, ha már 8—10 naposak, tésztát kell nekik adni, mely azonban jó keményre legyen gyúrva és inkább lisztes legyen mint nem, mert különben a csőrükre ragad. Paczal, tüdő (ezeket olcsón lehet kapni mindenütt, a hol vágó-híd van), kukacz, ha kukacz-gödör van, igen hasznos a fiatal részének. Midőn már megtollasodtak, akkor fiatal luczernát kell összeaprítani, korpát forrázni és a luczernával melegen összekeverni, kukoricza-darával meghinteni és a réczéknek adni. Ezen eledeltől csodálatosan nőnek, s ha azt még aludttejjel jól megfűszerezzzük, akkor 4 hét alatt jobban kifejlődnek a kacsák, mint más rossz eledel mellett 8—10 hét alatt. Csak vizük legyen mindig, mert ha szomjaznak, akkor elsatnyulnak, nem nőnek és soványak maradnak.

Ha a kacsák szabadon járhatnak a réteken, mezőkön, akkor nem igen kell nekik otthon enni adni, mert annyi rovarot találnak, hogy nem sokat gondolnak az otthoni etetéssel; de reggel és este mindig jól kell őket tartani; ha tudják, hogy este rendesen enni kapnak otthon, akkor annál jobban iparkodnak este hazafelé. Ha folyóvizben vagy tóban

lehetnek, akkor egésznap nem jönnek haza s maguk keresik eledelőket.

A külföldi réczék közül csak háromféle faj ajánlható a tenyésztésre, ezek pedig: a chinai mandarin-récze, a norvégiai kék récze és a török- vagy pézsma-récze. A mandarin-récze igen szép, tarka tollazattal bír, de ez már inkább a díszmadarak közé tartozik. A norvégiai récze sajátságos kékhamvas színű, némelyik fehérrel tarkázva, és sokkal nagyobb a közönséges kacsánál; tenyésztése és ápolása csak olyan, mint a közönséges kacsaé. A pézsma-kácsa pedig valamennyi közt legajánlhatóbb, több fontos okoknál fogva. Először is sokkal nagyobb a közönséges kacsánál, úgy hogy egy tökéletesen kifejlett gunár élte második évében egy kisebbszerű lúd nagyságával bír, csak hogy a lába sokkal rövidebb; a pézsma-kácsa sok és nagy tojásokat tojik, tolla pedig éppen olyan jó, mint a ludtoll, a pézsma-szagot, melylyel frissiben bír, egy pár hét múlva egészen elveszti, ha a napra gyakran kiteszszük és szellős helyen, ritka tokban felfüggesztjük. A hízlalt pézsma-kácsa éppen olyan finom, jóízű pecsenye, mint a vadkácsa, csak hogy azt is páczolni kell.

A pézsma-kacsának hazája Kelet-India, hanem jelenleg Európában is egészen meghonosult, s folyóvizek közelében nagyban is tenyészthető; ha jó fészket készítünk neki, a hol semmi által nem zavarthatik, akkor ő maga kelti ki tojásait, mi legczélsze-

rőbb is, miután 34—35 napig kell rajta ülni, — tyuk nem igen képes azoknak kikeltésére s legfeljebb 9 tojást lehetne alá tenni, miután igen nagyok; tehát vagy a pézsma-kácsa maga, vagy pulyka szükséges azoknak kikeltésére. A pézsma-kácsa képes 22—23 tojást jól betakarni és kikeltetni, hanem a tojásokat nem kell a fészekből elszedni, vagy legalább nem valamennyit. A kis pézsma-kacsákat éppen úgy kell ápolni és etetni, mint a közönségeseket; hanem vizük legyen ám mindig, s a hol tó vagy patak van, legjobb őket oda szoktatni, mikor már tollasak, — nem kell attól tartani, hogy tán nem találhatnak haza, mert ezek a legértelmesebb madarak közé tartoznak, s kivált ha kézhez szoktatják és jól bánnak velök, annyira megszeliidülnek és ragaszkodnak gazdájukhoz, hogy utána is járnak, mint a kis kutya, s kézből esznek.

Hanem a miért leginkább ajánlható a pézsma-kácsa, az, hogy ha a közönséges kacsák mellé egy pézsma-gunárt, főleg pedig zöldet — adunk, ezen keresztezés által igen szép és nagy közép-fajt nyerünk; az ilyen félvér pézsma-kácsa, ha meghízlaljuk, majd olyan nagy lesz mint egy liba, s igen jóízű finom sült.

A pézsma-kacsának is, úgy mint a többinek, tiszta, száraz ól kell; kivált ősszel, hűs, esős, lucskos időben gondunk legyen rá, hogy az ólba száraz és elegendő szalma hintessék, télen pedig, igen nagy, száraz hidegben — vagy a tehén-ólban, vagy valami

más meleg helyen kell a pézsma-kacsát tartani, mert különben megfagynak a lábai.

A pézsma-kacsát is 'szintúgy kell etetni, mint a közönségeset, csak hogy az nem eszik meg mindent s nem is turkál olyan ronda helyeken, mint amaz; legjobb nekik zölddel vegyített forrázott korpát és felváltva zabot, árpát, télen pedig kukoriczát is adni.

A pézsma-récze bizonyára azon külföldi madarak egyike, melynek általános tenyésztése igen kíváncsatos lenne, miután igen sok hasznát lehet venni, s azonkívül valóban díszbe a baromfi-udvarnak, vagy kerti tónak, hol a tenyésztése igen kevés bajba kerül, csak egypár kunyhócskát kell a parton, bokrok közt, készíteni, a hol fészket rakhat és elég helye van, hogy rossz időben föld alá bujthasson. Hanem mikor a víz befagy, a pézsma-kacsákat is be kell hozni a baromfi-udvarba, mert különben odalesznek.

A pézsma-kácsa alakjára nézve nem igen hasonlít a közönségeshez; teste széles és laposabb, nyaka hosszabb, s fején a szeme környéke vörös bibircsós, meztelen kemény bőrrel van bevonva, mely a gunárnál az orra felett sajátságos emelkedést képez. Tollazata vagy gyönyörű csillogó zöld, vagy fehérrel tarkázva, avagy egészen tiszta fehér. A zöldek mindenesetre legszebbek és legczélszerűbbek a tenyésztésre és keresztezésre.

A ki folyó vagy tó mellett lakik sideje és kedve van hozzá, élvezetet szerezhet magának a vad részék tenyésztése által. Először is szedessen vad-récze-tojást s azokat tyuk vagy pulyka által keltesse ki. A kis kacsákat csak úgy kell tartani mint a többi, s az udvarban etetni a többivel. Mikor már a szárnyak tollai annyira megnöttek, hogy röpdösni kezdenek, akkor a szárnytollak hegyét le kell vágni, még pedig úgy, hogy a szárnyat kiterjesztjük s végén félig, és a hátához közelebb mindinkább hosszabbra hagyjuk. Ezt mindig ismételjük, valahányszor a fiatal kacsák szállni kezdenek. Hanem piczi koruktól fogva kézhez kell őket szoktatni, s ha enni adunk nekik, füttyölni kell, — ezt aztán annyira megszokják, hogy a füttyre azonnal partra jönnek. A tó vagy folyó partján zsindelyből, vagy még jobb — nádból kis kunyhókat kell csinálni s szalmát, szénát bele tenni és eledelt; a kacsák csakhamar beköltöznek új lakásaikba, oda mennek háltni és tojni, de a tojásokat ismét tyuk vagy pulyka által kell kikeltetni és felneveltetni; ezeknek már nem kell szárnyát szegni, mert úgy bánunk velök, mint a szelidekkel, mégis több nemzedéken át megtartják csillogó színű tollazatukat s húruk is olyan finom, pikans ízű, mint a vadréczéké.

A hattyú.

Ezen fenséges díszmadár tenyésztése nálunk nem igen szokásos, mint egyáltalában a külföldi ma-

darak tartása nem tartozik gazdag földbirtokosaink szenvedélyei közé. Angol-, Német- és Franciaországban ellenben alig találkozik nagyobb urilak, melyet a díszkerten kívül park és ha nem is nagy vadaskert, de legalább egy kisebb bekerített berek ne környezne, hol különféle szárnyas és emlős dísz- és részint hasznos hozható állatokat tenyésztenek; tavak sem hiányzanak az uri kertekben, melyeket a vízi madarak rikácsoló, fecsegő, fényes tollazatú serege népesít, s az apróbb fürge, nyughatatlan, veszedő, czivakodó kacsa- és lúdfélék közt büszkén, néma fenséggel uszik a hófehér hattyu, s a tónak többi lakói ugyan ovakodnak, hogy utjába ne kerüljenek, mert néha nagyon érzékenyen meg-megvágja a tolakodókat erős, hatalmas csőrével, vagy szárnyával meglegyinti, a mi szintén valamivel keményebb a czirógatásnál.

A hattyu eledelének nagyobb részét a vízben találja; igen gyakran a vízbe meríti hosszú nyakát és csőrével felkutatja a vízi állatokat az iszapban és a vízi növények tövei alatt. De azért mégis etetni kell őket, már csak azért is, hogy szelídek legyenek és a kézhez szokjanak. A hattyu eledele csak az, a mi a ludaké; legjobb felváltva árpa, kukoricza, tiszta búza, kenyér, — ez utóbbit kézből kell nekik adni, vagy a vízbe dobálni, akkor mindig a parthoz jönnek, ha hívják.

A tó vagy folyó partján, hol a hattyuk tartózkodnak, csinos kunyhót kell készíteni nádból, sűrű

bokrok közt, kisebbet-nagyobbat, a hol rosz időben és éjjel jó száraz helyet találnak és fészket is rakhatnak. A hattyú 7–10 tojást tojik s nagyon gondosan kelti ki fiait és igen gyöngéd anya; a bolyhos kis hattyúcskák egyenesen a vízbe mennek a tojásból, s már egypár óra mulva ott uszkálnak szüleiikkel a vizen; kicsi-korukban azonban nem igen szépek: vastag fejök furcsán veszi ki magát a hosszú vékony nyakon, s a mi legcsodálatosabb, ők nem fehérek, hanem sötét-szürkék, majdnem feketék, a míg pelyhes mezük lassankint eltűnik s hófehér tollazatuk megnő.

Nyáron át nem sok gondot szereznek a hattyúk, de télire, midőn a víz befagy, meleg helyről legyen gondoskodva, holjókora vízmedence is van, melyben mindig legyen víz, és pedig mindennap friset kapjanak, és az egész helyiséget nagyon tisztán kell tartani, naponta kiszellőzni és a vízbe mindennap hosszúra vágott paczalt, főtt marhatüdőt kell vetni, mivel a télen hiányzó állati táplálékot (vizi rovarok, apró halak és békák) pótolni kell.

A hattyúnak húsa nem jó, de tolla kitünő.

Ha tavaszkor a jég elolvad a vizen, a hattyúkat azonnal a tóra vagy folyóra kell bocsátani, nyári lakásaikat kijavítani s bőven ellátni szalmával, szénával, hogy éjjel meg ne fázzanak.

A fekete hattyú éppen oly szép a maga nemében, mint a fehér; csőre nem fekete, hanem vörös, mint a lúdé, de minthogy ez mégkevésbé

képes az európai tél zordonságának elviselésére mint a fehér, — miután annak hazája Brazília, — ezért eddig csak az állatkertekben tartják. Gyönyörű látvány olyan tó, melyen fehér és fekete hattyúk úszkálnak, csak hogy nem igen tudnak egymással megférti; a fehérek nem szeretik a feketéket és üldözik, holott ezek soha sem bántják a fehéreket.

Fácán-tenyésztés.

A fáczán a tyuknemű madarak közé tartozik; nagyságára nézve a közönséges tyukhoz hasonló, magatartására nézve pedig inkább a pávához.

A fáczán igen vad, félénk madár, mely akkor sem szelidül meg, ha gondosan ápolják és nevelik. Ezért mindig távol marad olyan helyektől, a hol emberek laknak; soha sem lehet őt annyira megszelidíteni mint a tyukot, — arra ugyan rá szokik, hogy ápolója előszólítására megjelenjék s az eléje vetett eledelt felszedje, de a mint jóllakott, rögtön és sietve elszalad, mintha üldöznék. A fáczán igen gyorsan tud futni, de a repülésben ügyetlen, mert kurta szárnyai nem alkalmasak hosszan tartó repülésre, s nem repül fel oly könnyen, inkább fut, a míg lehet. A kakas hangja kellemetlen és erős, a jérczéé sokkal gyöngébb.

A fáczán 6—10 évig él. Az egész éven át magányosan bolyong, s kerüli fájának társaságát, de midőn a párosodás ideje jön, akkor előjönnek a ka-

kasok s felkeresik a jérceket, s gyakran annyira verekednek, hogy a gyengébb életét is veszti.

A fácán lombos erdőt szeret, a hol sok és sűrű alacsony bokor van, nádasokat, réteket, tisztabúza-, árpa- és bükköny-földeket, de a káposztáskerteket és szőlőket is sűrűn meglátogatja, mert mindezeket nagyon szereti. Azonkívül eszik: különféle növény-magvakat, gyalogfenyő-magot, fekete és vörös málnát, ribizkét, noszpolyát, berkenyét, bodzabogyót, rovarokat s különféle füveket.

A fácán nem vándor-madár, ő ott tölti egész életét, a hol született. Ámbár vadon is találhatók, de ha rendszeren akarják tenyészteni és szaporítani, akkor külön intézetekről kell gondoskodni, a hol ápoltatnak és neveltetnek.

A ki fácánkertet akar alakítani, arra olyan helyet válaszson, a hol tölgy-, bikk-, nyir-, égerfa, fenyő és különösen gyalogfenyő, s más egyéb bokrok is vannak. Fenyvesben nem szokás fácánt tenyészteni, mert azt nem kedveli. Minél sűrűbb a berek és minél több bogyót termő bokrok vannak benne, annál jobb, mert ezek eledelül szolgálnak a fácánnak; rét, repczével és búzával bevetett föld, s igen tiszta patak vagy forrásvíz is legyen ott, hogy mindig friss ivóvízük legyen.

A fácánt kétféle módon tenyésztik: vadon és szelíden, ez utóbbi azonban igen költséges, mert a fácánost jó magosan be kell keríteni, és a kerítésen belül van aztán: 1. A fácánház, melynek nagysága

a fáczánok számához van mérve; magassága legfeljebb 9 láb legyen. Cserépszindelylyel legyen fődve s egypár fűthető szoba legyen benne, valamint más szükséges helyiségek. Az ablakok ráccsal és táblával legyenek ellátva s a szobák ülőrudakkal, melyekre a fáczánok éjjelre felülhetnek. 2. A fáczánház előtt deszkakerítéssel ellátott udvar van, melyre a szobákból 15 hüvelyk magas nyílások szolgálnak. Ezen nyílásokon járnak a fáczánok ki és be. 3. Keltő-ház is kell. Ez két lábbal alacsonyabb lehet a fáczánháznál, de kétszer olyan hosszú a milyen széles; közepén választó-fal van s mind a két végén ajtó, és a ház hosszán több, ráccsal ellátott ablak.

Ezen helyiségben elhelyeztetnek a fészkek, egymással, a fal hosszán végig, oly módon, mint a tyuk-ólban (lásd: „Tyuk-tenyésztés”), csak hogy az elválasztó deszkák jóval kirugjanak a felső deszka alól, hogy a kotló fáczántyukok ne lássák egymást, mert különben folytonosan czivakodnak. A két végén lévő ajtók előtt szintén egy-egy kisebb bekerített udvar szükséges. Mindezen épületek eleje délkeletnek legyen fordítva, a keltő-háznak két ajtaja pedig az egyik végén szintén délkeletnek, a másik természetesen akkor észak-nyugatra nyílik. A délkeleti udvarra kora-tavaszzsal mennek ki a tyukok, az észak-nyugatiba pedig mikor már melegebb idők járnak és nyáron.

Azonkívül legyen még egy bekerített különudvar, melyben bokrok és fák vannak tyuk és puly-

kák számára, mert gyakran azokkal kell a fáczán-tojásokat kikeltetni. Aztán kell még több kisebb bekerített, bokros, gyepes udvar, kis fáczán-óllal ellátva. Ha lehetséges, legjobb az egész fáczánoson keresztül patakot vezetni, úgy hogy minden udvarban friss folyóvíz legyen; ha patak vagy forrás nincsen közelében, melynek vizét fel lehetne használni, akkor jó kut kell, valami könnyen kezelhető víz-emelő géppel, hogy friss vízben soha se legyen hiány. Végre még a fáczános számára alkalmas helyen egy kis házat kell építeni, honnan könnyen szemmel tarthatja a rá bízott fáczánokat, a nélkül, hogy azok tudnák, mert nem szeretik az emberek közellétét.

Hanem a fáczánhust nem csak a nagy urak, de az erdők proletárjai is nagyon kedvelik ám, s a fáczános közelében rendszeren sok menyét, görény, nyest és nyuszt szokott tartózkodni; ezen apróbb ellenséget legjobban távolíthatja el egypár jó, erős házi macska, s ha fiatal-korukban viszik a fáczánosba és jó, kényelmes fekhelyük van, hol az eső és hó ellen védve vannak, és elegendő tápot kapnak, akkor eszökbe sem jut a kis fáczán-csibéket bántani, melyek közt felnöttek, sőt ha jól bánnak velök s helyesen tanítják, csakhamar felfogják, mi a teendőjük s éppen úgy örködnek és vigyáznak, mint a kutyák. Ezt tapasztalásból tudom, mert én arra tanítottam a macskát, mikor baromfit tartottam, hogy a kertbe szökött csibéket kihajtsa, mit nagy ügyességgel és erélyesen hajtott végre, — mindaddig kergette a

csibét, a míg vissza nem ment a tyukudvarba, s a mellett soha sem tett kárt sem a kerti növényekben, sem a csibét nem sértette meg.

Hanem szárnyas ellenségei is vannak a fáczán-nak: különféle ragadozó madarak, s ezektől sem kutya, sem macska nem ovhatja meg őket, csak a vadász löfegyvere; ezen szárnyas ellenségek pedig szintén igen nagy kárt tesznek, ezért irtani kell őket a fáczános környéken.

Miután minden a leírt módon elkészült, akkor a külön, kisebb udvarok mindegyikébe egy fáczán-kakast tesznek, 7—8 tyukkal, melyeket jól kell táplálni tiszta búzával, árpával és kendermaggal, — télen kukoriczával felváltva. Este be kell őket hajtani az igen tisztán tartott, jó ülő-rudakkal ellátott ólba, és hajnalban ismét kibocsátatni. A tojásokat mindennap össze kell szedni, mikor a jércék tojni kezdenek. Ez pedig rendszeren ápril közepe táján történik. A fáczán-jérce többnyire mindennap tojik, de nem sok tojást, 12, legfeljebb 15-öt.

A keltésre nem csak fáczán-tyukot, de pulykát és közönséges tyukot is lehet használni. A tyuk alá 13—14, a pulyka alá 20—21 tojást kell tenni. A kotlókat a keltő-házban kell megültetni, és arra legyen gondunk, hogy mindig friss, tiszta ivóvizük legyen. A fáczán-tyukot mindennap meg kell etetni; ezek is kukoriczát kapjanak, tiszta búzával és árpával felváltva, s néha kukaczt a kukacz-gödörből. A kis fáczán-csibék 24—26 nap múlva kelnek ki, s

egypár óra múlva futkosni tudnak, mint a fogoly-vagy fürj-csibék. Hanem azért 48 óráig a kotló alatt kell őket hagyni, s ezután be kell őket vinni a nagy fáczán-házba, melynek talaja tiszta, apró homokkal legyen behintve. Dél-tájban, szép napos időben, ki kell az ablakokat nyitni, melyek ne legyenek kiscsinyek, mert mindig arra kell gondolnunk, hogy az élő, szerves lények fejlődésére és gyarapodására okvetlen szükségesek: a világosság, tiszta lég és a nap melege.

Hűvös, zivataros időben pedig kissé be kell fűteni.

A kis fáczán-csibéket épen úgy kell etetni, mint a közönséges csirkét, csak több zöldet kell az étel közé keverni; vagdalt csalánt, vagy cziczka-farkat; kemény tojás, tejbe áztatott zsemlye, kenyérmorzsa és néha egy maroknyi hangya-tojás, vagy kukacznagyon szükséges a fáczán-csibéknek, s ha sem az egyik, sem a másik nem kapható, akkor apróra vágott marhaszívet kell eledelük közé keverni, 14 nap múlva már tejbe főt köleskását, kukoricadarát, turót kell nekik adni, és 6—7 hét múlva már árpadarát tejbe áztatva és kevés lenmaggal vegyítve, apró búzát, apróra vágott hust, vagy kukaczt kell nekik adni. Zsenge koruktól fogva a friss levegőhöz kell őket szoktatni; az első napokban csak a déli órákban kell őket a verőfényes gyepes udvarra kiereszteni. Ha már egyszer 14 naposak, akkor egész nap künn kell őket hagyni, ha szép idő van; esős,

szeles időben természetesen benn kell őket tartani.

Ha azt akarják, hogy a tenyésztett fáczánok egy része a kertben maradjon, akkor szárnyuk végizét le kell vágni, midőn tollasodni kezdenek, hanem ezt ügyes, szakértő embernek kell tennie, mert ez nem csak egyszerű, durva levágás, hanem sebészeti operáció, mert épen a csuklóban kell az ízt elválasztani; ha csak akárhol levágatik, a csont kegyetlenül összezuzatik, s 10 fáczán közül bizonyára 9 odalesz, mert a seb nem gyógyul be, megfenékedik, s a szegény kínzott állat odavan. Ha pedig a csuklóban kellő óvatossággal levéttetik s a sebhely mindennap egypárszor lenmagolajjal, mely közé egypár csepp velencei terpetint kell keverni, megkenetik, akkor igen hamar begyógyul s a madárnak legkisebb baja sem lesz.

A többi fáczán ősz felé lassankint elszáll, és az erdőben, vagy parkban keres magának helyet; most tehát szükséges több helyen etetőket készíteni; ez nem egyéb egy nyitott, náddal vagy zsuppal fődött félszernél, hol a fáczánok ennivalót találnak. Ha nagyon elszélednek, akkor az etető-helyeken füstöltni kell zab-szalmával és pelyvával, kámforral és ánizsmaggal, a fáczánok különösen kedvelik e füstnek szagát, s örömetst térnek vissza előbbi helyeikre és etetőikhez.

A hol az éghajlat engedi, a fáczánokat vadon, a szabadban lehet tenyészteni; ott nem szükséges

egyéb, csak itt-ott etető-helyek, hol télen bőven kell őket etetni, nagy hidegben ivó-vizről gondoskodni és gyakran a föntebb leirt módon füstölni, hogy nagyon messze el ne széledjenek. Nyáron nem szükséges az etetés. Így a szabadságban, ha különféle ragadozó állatok nem tesznek nagy pusztításokat köztök, bőven szaporodnak s nem kerülnek olyan sok költségbe, mint a szelíd fáczántenyésztés mellett.

A fáczán többféle betegségnek van kitéve a fogságban. A csibék nagyon szenvednek az élősdirovaroktól, különösen a tetütől; ezért legjobb először a fészkeket úgy elkészíteni, mint a tyukokét (alul hamuval) és az ülés ideje alatt többször ánizsmag-olajjal megitatott darabka vattát több helyen a szalma közé kell dugni s az ülőtyuknak hasát, szárnya belső oldalát és oldalait szintén ánizsmag-olajjal megkenni, akkor meggátoltatik a tetü-atkák képződése. Ha pedig a csirkék már e bajban szenvednek, azt könnyen észrevehetni, mert kedvetlenek, borzasak s fejeik megdagadnak; ezeket bőven meg kell kenni lenmagolaj- és terpetinszeszvegyüléssel, s néhány percz múlva vége minden rovarnak.

A fáczán a fogságban a pípnek is ki van téve; ez ellen a legjobb óvszer: friss ivó-víz, tiszta edény, melyből isznak, jó eledel, és nyáron egy kevés jó boreczet a vízbe keverve; a melyiknél pedig a píp már kifejlődött, annál csak úgy kell azt levenni, mint a tyuknál. A fáczántyuk a szabadságban 18—20

tojást tojik, fészket az erdő sűrűjében valamely bokor tövében rakja, mi azonban nem sok fáradságába kerül: mélyedést kapar földbe, azt száraz harasztal kibéleli s oda rakja tojásait. A tojásakkorra, mint egy középszerű tyuktojás; héja sárgás és igen törékeny.

A ki kertjében fáczánt, mint diszmadarat tartani kíván, e végre a Khinából származó aranyfáczánt válassza, mely kellő ápolás mellett a mi éghajlatunkat is könnyen megszokja; s valóban gyönyörű látvány a kakasnak aranyfényű, piros, sárga, barna tollazata, mely, ha a nap rásüt, szinte vakítón csillog-villog.

Az ezüst-fáczán szintén gyönyörű madár; egész tollazata hófehér, csillogó ezüsfénnyel, — mikor haragos, felberzengeti különben simán fekvő dus bóbítóját, úgy mint az aranyfáczán is.

Az arany- és ezüst-fáczán csak olyan ápolást igényel, mint a közönséges. Enni adunk neki: rizst, tisztabuzát, kendermagot, friss, fiatal luczernát, buzát, (ez utóbbit földdel megtöltött alacsony ládába kell elvetni, a napon hagyni s bőven öntözni, úgy 5 nap alatt kikel és zöldül, aztán a fáczánház udvarába teszik s a fáczánok lelegelik,) árpakását, kukoricza-kását (télen), kölest, salátát. A szabadságban sokat tojnak, a fogságban legfeljebb 12—15 tojást. Az arany-fáczán-tyuk nem költ a fogságban, s tojásait közönséges, minél kisebb tyuk által keltetjük ki; az ezüst-fáczán ellenben, ha csak nagyon szűk kalitban nem tartják, örömet kelti ki tojásait.

A csibékkal csak úgy kell bánni, mint a közönséges fáczán-fiakkal, csak az esőtől kell őket ovni és nagyon tisztán tartani mind a házat, mind az ivóedényeket.

Közönséges, vagy méginkább a kis bantamtyukoktól és fáczán-kakastól szép korcsokat lehet nevelni, melyeknek husa igen finom és a fáczán-sült-höz hasonló.

A kaliforniai fürj.

A kaliforniai búbos fürj szintén igen szép és kedves dísz-madár, melynek tenyésztését a külföldi madár-kedvelők jelenleg igen élénken üzik; Franciaországban igen jó eredménnyel sikerült több helyen ezen szép és épen oly finom húsu, a tyuknemhez tartozó madarat annyira meghonosítani, miszerint a szabadban is kitelel és tenyész.

A kaliforniai fürj alakjára nézve épen olyan, mint a mi közönséges fürj-madarunk, csak hogy sokkal, sokkal nagyobb, körülbelül olyan, mint a császármadár, s fején különös formájú búbjja, vagyis inkább tolldíszje van, mely több, épen a feje tetején egyenesen felálló vékony tollból áll, melyeknek végén fényes, kerek szem van, körülbelül olyan, mint a milyen a páva fején díszlik.

Ezen madarak számára a kertben erős sodronyfallal ellátott, fedeles házat kell csinálni, hol a sarkokban darázsköből (Tufstein) kis kunyhókat kell

összeállítani csak akkora nyilással, hogy a fürj kényelmesen bemehessen rajta; finom szénát, hasrastot, szalmát teszünk közelébe, melyből fészket rakhatnak. Fris ivó-vizük legyen; a talaj apró kavicsos, homokkal és hamuval legyen behintve, a ház, vagy kalit délkeleti oldalán egy magas léczkerítéssel ellátott kis udvar legyen, mely fölül hálósval behuzatik; az udvarban sűrű, alacsony bokrok legyenek ültetve, liceum, eperfa, füzfa, ezeket gyakorta meg kell nyesni, akkor sűrű, alacsony bokrokat képeznek, és szép zöld gyepek; legjobb azt angolfüvel bevetni, mi igen finom és puha. A kalitból egy kis ajtó nyílik ezen udvarra, melyen a fürjek kedvük szerint ki- s bejárhatnak.

Midőn ez készen van, a kalitba teszünk egy-két pár fürjet, vagy ahány párt akar az ember, mert ha több jérczét teszünk egy kakas mellé, nem szaporodnak, miután ezen madarak, úgy mint a közönséges fogoly és fürj, a szadadságban párosan élnek, tehát annyi kakas kell, ahány jércze van. Ápril közepe táján kezdenek tojni; a tojásokat elejétén mindennap össze kell szedni és fűrészpor közé eltenni; ha már vagy 25 tojásunk van együtt, akkor a többit ne bántsuk, — lehet, hogy a fürjek maguk is kikeltik. Az összegyűjtött tojásra pedig egy kisebbszerű, de nem tollas lábu tyukot ültetünk (a tollas lábu, vagy gatyás tyuk könnyen agyontapossa a piczi csibécskéket;) legjobb azt olyan fészekben elhelyezni, melyet egészen le lehet takarni,

de úgy, hogy elegendő levegője legyen a tyuknak. A fészekbe alul sok hamut kell tenni, s arra igen puha szénából jó mély fészket csinálni, a széna közé pedig ánizsolajjal megitatott vattát dugni (az élősdirovarok ellen). A tyukot jól kell etetni tisztabuzával és kukoriczával, egypár falat hussal, s mindennap menjen ki a friss levegőre.

25 nap múlva kikelnek a piczi fürjceskék; ekkor nagyon kell arra ügyelni, vajjon nem bántja-e a kotló kis mostoha-gyermekeit, mert némely tyuk nem sziveli az idegen madárfiakat s agyonvagdálja. Mikor már valamennyi kikelt, még a tyuk alatt hagyjuk 24 óráig, azután letesszük tiszta, melegített homokra. A kis csibék igen fürgék, s futkosnak, mint a közönséges fürjfiak, a mint a tojásból kibujnak. Az első napokban finomra vágott kemény tojás fehérével, friss hangyatojással, mákkal és kissé megtört kendermaggal kell a kicsinyeket etetni, a mellett a tyuknak elegendő étele legyen: buza, köles, kukoriczakása, s lassankint a kicsinyek is más egyebet tanulnak enni; az étel közé finomra vágott csalánt, paréj-levelet, sós kát és salátát kell keverni, az ételt mindig tiszta deszkácskára kell nekik adni. Fris vizet lapos tálban adunk nekik, melybe tiszta kavicsot rakunk, hogy a kicsinyek ne legyenek lucskosak s bele ne fuladjanak. A nedvességtől nagyon kell őket ovni. A vizet napjában legalább négyszer kell frissel felváltani; eledelt egyszerre keveset, de gyakran kell adni.

5—6 nap mulva tojás helyett jól kinyomott turót lehet a kicsinyeknek adni, hangyatojást is mindig keveset, s a helyett reszelt marhaszívet, s későbbben kukaczt (a kukacz-gödörből), ha épen kukacz-gödörnek való hely nincsen, akkor egy fazékban, vagy nagy virágcserepben is lehet kukaczkokat tenyészteni a „Tyuk-tenyésztés“ fejezetében leírt módon. Egy hét mulva puha gyepes helyre lehet őket kivinni, hanem ez deszkával legyen befoglalva, mert a kis fürjek különben szétszaladnak s többé nem látjuk őket. Hanem e helyen is legyenek sűrű bokrok és egy kis kunyhó, hová a szél és eső elől vonulhatnak.

A kis fürjeknek 5—6 hét mulva már nem kell a mostohaanya, bármennyire híja is őket, nem törődnek vele, s ilyenkor be kell őket tenni a nagyobb fürj-udvarba, hol csakhamar összeszoknak a többivel. Ezentúl ők is azesznek, amit amazok, kendermagot, kölest, buzát, kukaczt, kukoriczakását. Téltre a házuk déli oldalán kis fakunyhót kell építeni, melynek vastag nád- vagy zsúpfödele van; oldalai kétlábnyi széles fris lótrágyával körülrakatnak, s a tetőn kifelé vezető, mintegy 2 hüvelyknyi, kalappal ellátott szelelőcső alkalmaztatik, hogy a levegő kellőleg megújulhasson. Ezen ólat belülről vastagon ki kell meszelní, először cementes mészszel, aztán a nélkül, s talaját száraz homokkal vastagon behinteni.

Ezen meleg ólba vonulnak, ha fáznak, s éjjelre

is oda mennek háltni. Télen át a fürjháznak északi és északkeleti oldalát vastag szalmagyékénynyel kell betakarni, hogy a hideg szelek ne ériék.

Az egész házat és ólat természetesen nagyon tisztán kell tartani; főleg tiszta legyen a viztartó, de nem fából, — legjobb, ha vasból vagy cserépből van.

A fürjeknek télen kukacz helyett apróra vágott hust kell az ételök közé vegyíteni, s kissé langyos vizet adunk nekik.

A ki ilyen módon ápolja a kaliforniai fürjeket, azon örömben részesül, hogy egy-két pártól egy nyár folytán 25—30 csibét nevelhet, melyeknek ára nagyon is megfizeti a rájuk fordított gondot és költséget.

Galamb-tenyésztés.

A galamb-tenyésztés sokkal több költséggel van összekötve, mintsem hogy jövedelmező lehetne, ha beszámítjuk azon kárt, melyet a galambok a vetésekben tesznek, s így ama galambsült, mely úgyiszlván a galambtenyésztés egyedüli haszna, elég drágán van megfizetve, kivált ha nincsen közelében város, hol a fiatal galambokat jó áron el lehet adni.

Franciaországban, kivált nagyobb városok közelében, nagyban viszik a galambtenyésztést is, mert ott a galambokat szintúgy hizlalják, mint bármiféle baromfit.

A szelíd galamb két fajra oszlik, melyeknek összevegyüléséből és különféle keresztezések által számtalan al-fajok képződtek; ezen két fő-törzsnek egyike a mezei-, másika pedig a valódi házi galamb. A mezei galamb valamivel kisebb az erdei vad-galambnál (nem kell ezt a vad-gerlével összetéveszteni); csőre fekete, szemcsillaga vörös-sárga, lába vörös s tollzata kékes-hamvas, fején és nyakán, mel-lén gyönyörű zöld, lila, piros fénynyel. Hasa világosabb s farkának alja fehér, a szárnyán két fekete-kék csík látható; szárnytollai világosabb feketés-kékek, farka szürke. Ilyen az igazi, eredeti mezei galamb, melytől származnak hihetőleg a többi európai galambfajok.

A mezei galamb nem szelídül meg annyira, mint az igazi házi galamb, nem ragaszkodik sem gazdájához, sem a házhoz, s gyakran változtatja lak-helyét, sokkal jobban szereti a szabadságot, mint a többi galamb. Télen örömet marad a galambduczban s elfogadja az eledelt, de a mint a tavasz beállt, azonnal ott hagyja a házat s egész napokon át a mezőn kószál s roppant kárt tesz a vetésben, mert nem csak azon szemet szedi fel, mely a felszínen maradt, hanem csőrével addig turkál és hányja szét a földet, míg a betakart gabna-szemeket is kikutatja.

A mezei galamb igen gyorsan és ügyesen tud repülni; sötét színe miatt kikerüli az élesszemű sólyom figyelmét is. Nagyon magasan szeretnek lakni, de nem örömet maradnak ott, a hová gaz-

dájok őket elhelyezi, inkább választanak ők maguk tanyát, saját kényök-kedvök szerint, torony- vagy templom-padlásokon, különféle falrepedésekben stb. Ezen galambok nagyon hamar szaporodnak, s ezért a leghasznosabbak is; ha tudniillik a fiakat el lehet adni, mert különben éppen ezek tesznek legtöbb kárt a mezőn.

A valódi házi galamb-fajok nem csak sokféle színeik és nagyságuk által különböznek a mezei galambtól, hanem más egyéb által is. De mégis csak attól származnak valamennyien.

A házi galamb-fajok fő-osztályai a következők:

a) A doboló galamb, *Columba domestica dasypus*; nevét sajátságos hangjának köszönheti, mely valóban doboláshoz hasonló, ha haragos vagy szerelmes. De nem mindegyik dobol egyenlőn. Ezen szép galambfaj tollas, vagy „gatyás“ lábai által tűnik fel. Jóval nagyobb a mezei galambnál, homlokán a tollak előre kanyarodnak, s feje tetejét kagylószerű bóbíta díszíti. Közönségesen hónapos- vagy bóbítás galambnak is nevezik.

b) A fátyolos galamb, *C. dom. cucullata*. Feje hátsó részét és nyakát — fátyol- vagy inkább csuklya-szerű göndör toll fűdi s ennek köszönheti nevét is. A tiszta faj a földön húzza hosszú szárnyait. Nagyságára nézve az előbbihez hasonló. Tollzata hófehér, csak szárnyai tarkák. E galamb igen szép, de rest, és igen lassan szaporodik, s tenyésztése csakis galambkedvelőknek való.

c) A gelyvás galamb, *C. domestica gutturosa*. Ez annyira felfújthatja begyét, hogy akkora lesz, mint egész teste. Ez a nagyobb fajok közé tartozik; színe nagyon különböző; feje vastag és járása ügyetlen.

d) A sirály-galamb, *C. dom. turbita*; a legéke-
sebb fajok egyike; gerle-nagyságú, csak hogy a melle erősebb, szélesebb, homloka hirtelen emelkedik, feje síma, hanem torkától lefelé a mellig göndörített tollakkal bir, melyek hol felállnak, hol lelapulnak, a mint a galamb mozog. Ez is csak galambkedvelőknek való, mert szintén gyéren szaporít és kicsi is.

e) A páva-galamb, *C. dom. laticaudata*, a legszebb fajok egyike. Farkának tollai szétállnak, mint egy legyező, s ha akarja, páva-módra szétterjesztheti s felemelheti, innen nyerte nevét is. Ha nyugodt állapotban van, fejét annyira hátrahúzza, a farkát meg előre fordítja, hogy majdnem összeér fejével. Széles farka gátolja őt a repülésben, s ezért csakhamar áldozatul esik a héjának vagy sólyomnak.

f) A bukfencz-galamb, *C. dom. gyatryx*. Ez is igen ékes, fürge galamb, s azon sajátos szokása van, hogy röptében öt-hat bukfenczet vet, hirtelen egymás után. A tiszta fajnak tollzata eredetileg sárgás-vörös, s ha a nap rá süt, szinte aranyfényű.

g) A török galamb, pósta-galamb, *C. dom. tabellaria*. Keletről származik, — Perzsiában igen nagy számmal tartják; ez a legnagyobb fajok egyike. Feje bóbitás, s orrának hártyája egyenetlen, dudorodott. Főszíne a fekete, de van feketés-kék, fakó,

barna és fehér is. Ezen galamb-faj hihetőleg ős-anya a jelenkorban újból annyira divatba jött posta-galambnak. Ez is a nagy fajok közé tartozik. A török galamb igen gyorsan szaporodik s a mezőn is megkeresi eledelét.

h) A közönséges vagy hónapos-galamb, *C. dom. menstrua*. Ezt tenyésztik leginkább az olyan helyeken, a hol a galambot haszon végett tartják, mert igen szopora és nagy. A hónapos-galamb onnan vette nevét, mert rendszeren minden hónapban, éppen csak a leghidegebb időt kivéve (ha pedig meleg helyen van, akkor is) tojik és kelt; a tavaszi fiók-galambok szeptemberben már szintén keltenek. Ismertető-jeleül szolgál egy vörös karika, mely szemét környezi; színe különféle.

i) A pagadette-, vagy montenegrói-, vagy óriás galamb, *C. dom. pagadetta*, a legnagyobb valamennyi közt, — majdnem akkora, mint egy kisebbszerű közönséges tyúk. Orrán fehér, a kucsmagombához hasonló kidudorodás van, s szemeit fehér, bibircsós karika környezi. Fő-színei: fekete, fehér, világos-sárga és barna-vörös. Hanem ezt inkább csak galambkedvelők tenyésztik, mert ritkán kelt és többnyire csak egy fiat nevel.

k) A spanyol galamb, *C. dom. Hispanica*, hihetőleg a két előbbi fajtól származik keresztezés által. Nagysága és színe különböző, hanem a legnagyobb fajok egyike. Csőre vastag és kurta, s orrán széles, lapos bibircsós emelkedés van.

l) A fecske-galamb, *C. dom. mercurialis seu galeata*. Ezen faj ismertető-jelei: síma fej, vékony tollal benőtt lábai és sajátságos színvegyülete; a fő-szín hófehér, kivéve a főnek felső részét és szárnyait, melyek vagy kékes-fekete tarkák, vagy feketék, vagy vörös-barnák. A fecske-galamb alig akkora, mint a közönséges mezei galamb.

Ezen itt elősorolt fő- vagy törzs-fajokból számtalan, részint kitünő szép al-fajok származtak, — hanem mindezeket többnyire ismeri minden galambkedvelő; de a legszebbet és nálunk tán még egészen ismeretlen galamb-fajt, melyet éppen azért utoljára hagytunk, most mutatjuk be olvasóinknak. Ez a piros-begy-galamb (*Dolchstich-Tauben*), mely a Philippini szigetekről származik, hol még egy ilyen sajátságos galamb-faj találtatik, mely azonban fölötte félénk és vad: a papagály-galamb, élénkzöld tollzattal s vörös lábbal és csőrrel.

A piros-begy-, vagy ha a német és francia meg spanyol nevet magyarítani akarjuk: a törrel-szúrt-galamb (*Colombe coup de poignard, Dolchstich-Taube, Paloma de Punalada*). E feltünő elnevezés onnan származik, mert a különben hófehér galamb mellén vagy begyén vér-piros folt van, mely olyannyira hasonlít a vérző sebhez vagy festéshez, miszerint alig lehet azt természetesnek tartani, ha az ember a galambot látja; de ha közelebbről megvizsgálja, csakugyan meggyőződik róla, hogy ez csakugyan természetes színe a tollzatnak.

Egy ilyen galamb-pár, és pedig jelenleg az egyetlen Németországban, Károly porosz herczeg nejének birtokában van, kinek galamb-gyűjteménye országszerte híres és ismeretes. Károly herczeg a francia-porosz háboru alkalmával báró Rothschild kastélyában, Ferrières-ben, látta ezen galamb-fajt, és a herczegnő mindent elkövetett, hogy e ritka szépségű galambokból egy párt megszerezhessen.

A fehérén kívül még hamvas piros-begy-galamb is létezik, de ezen fajból még nem sikerült elevenet fogni és Európában meghonosítani.

Egy földbirtokos, Cornely J., Beaujardinban Toures mellett már 1871. óta tenyészt piros-begy-galambokat, s a mult évben sikerült neki 8 fiók-galambot felnevelni. Tenyésztésök nem kerül nagy fáradságba, csak jó nagy kalitjok legyen, a hol szabadon mozoghatnak, mert ha szűk helyök van, akkor a hím nem hagyja békével ülni a tojáson a jérczét, s ez aztán elhagyja a fészket. A kalitot nagyon tisztán kell tartani, úgy mint az ivó-edényt is, és tiszta friss vizről kell gondoskodni. Eledelök: tiszta búza, köles, kendermag, és gyakran kukacz, hangya-tojás, lisztféreg is szükséges nekik, különösen mikor keltenek. Egy-két fok (Reaumur) hideg nem árt nekik, de a szabadban aligha állnák ki a telet; későbbben talán sikerül e gyönyörű galamb-fajt Európában is egészen meghonosítani; jelenleg még nem kaphatók a külföldi állatkereskedőknél sem.

A galamb-tenyésztés akár nagyban, akár ki-

csinyben nem sok bajjal van összekötve; a galambok megelégszenek, ha csak jó száraz helyet adunk nekik valahol a háznál, hol a szél és hó, eső nem éri őket, s a hol sem emberek, sem állatok nem háborgatják. Legyen az galambház, galambdúc vagy az ereszt alatt alkalmazott galambos, vagy padlás, az nekik mindegy, csak fészket rakhassanak, mihez szalma és széna szükséges; ennek hiányában csak a pusztatalajon fészkelnek.

Hanem a galamb is, mint a többi baromfi-féle, nagyon szereti a tisztaságot, és igen gyakran kell a galambházat kitisztítani; ha szabadon röpkednek (mi a legcélszerűbb), akkor elegendő friss vízről kell gondoskodni, hogy fürödhessenek, mert különben megbetegszenek, tollzatuk csunya és borzas lesz.

Ha többféle galamb-fajokat akarunk tenyészteni, azért nem szükséges minden fajnak külön-külön házat adni, mert a galambok nem vegyülnek oly könnyen össze, miután párosan élnek, s a hím rendszeren igen hű pártjához, a melyet egyszer választott, s együtt maradnak, a míg élnek; de nagyon féltékeny is, és nem engedi, hogy idegen hím udvaroljon párjának, s így mindig tisztán marad a faj, — a korcsokat pedig fiatal-korukban lehet vagy eladni vagy megenni.

Télen jól kell a galambokat tartani, mert különben későn kezdenek kelteni; ők nem válogatók az ételben, — mindenféle gabona-neműt, kendermagot, kölest, bükkönyt, borsót és a lencsét különösen ked-

velik; a rostaaljából különféle magvakat is válogatnak; a kukoriczát, tatárkát szintén megeszik.

A galambok nem igen vannak betegségeknek alávetve, főleg ha szabadon hagyják, — éppen csak a romlott víz és a galambház tisztátlansága hoz rájuk veszedelmet: rühet kapnak, és a még tollatlan fiók-galambok hímlőszerű kiüteget kapnak, mely ragályos; ezen betegségek okait, a rossz vizet és tisztátlanságot el kell távolítani, a galambházat kimeszselni, talaját újból megtapasztani és az ivó-vízbe egy kevés dárdany-port (antimonium crudum) kell keverni; ez minden gyógytárban és minden fűszerkereskedésben kapható.

Ha valaki galambházát tenyésztés végett meg akarja népesíteni, legczélszerűbb ezt késő ősszel tenni; hanem ne vegyen öreg galambokat, melyek már többször keltettek, mert azok igen nehezen szokják meg az új helyet; legjobbak az idei keltésű fiatal galambok, melyek még nem keltettek. Mielőtt a galambokat a galambházba, vagy dúczba, vagy bármiféle nekik szánt helyre vinnők, azt nagyon alaposan ki kell takarítani; ha falas, akkor kimeszeltessék, ha pedig fából van, akkor (úgy mint a tyukól berendezésénél leírtuk) olcsó barna olajfestéssel mázoltassák meg; a festék közé terpentín-olajat kell keverni, mert ez nagy ellensége mindenféle élősd rovaroknak, melyektől a galambok sokat szenvednek. A kijáró-nyílás előtti deszkát pedig meg kell kenni ánizs-olajjal, a galambház talaját és a fészek-fiókokat,

mint a galambokat is szárnyaik alatt ugyanezzel megkenjük; a galambok szenvedélyesen szeretik az ánizs-mag illatát, s örömeztőbb maradnak meg olyan helyen, hol ezen kedvencz illatukat beszívhatják, s könnyebben összeszoknak.

Ha a galambok ősszel vitetnek el az új lakhelyre — azért előnyösebb, mert a téli hónapokon át nem vágynak annyira a szabadba, s ha egyszer tavasz felé kelteni kezdenek, akkor úgy sem hagyják el többé lakhelyöket, főleg ha többen vannak, mert a galamb nagyon szereti a társaságot, s a hol sok van, oda mindig több és több csatlakozik más, idegen helyekről.

A gerléket éppen úgy lehet a szabadban is tenyészteni, mint a többi galamb-fajokat, csak hogy az első tenyész-pároknak szárnyaikat kissé meg kell rövidíteni, hogy messzire ne szállhassanak, — a második és harmadik nemzedék után már a háznál marad; hanem télire legjobban nekik a tehén-istállóban helyet csinálni, mert különben megfagynak. A kalitot vagy házat tisztán kell tartani és friss, tiszta ivó-vízben hiányt nem szenvedjenek. Fészeknek legjobban egy gömbölyű kis kosár vagy szakajtó, mely a kalitnak mintegy fél-magasságában van megerősítve; a hány pár gerle van egy házban együtt, annyi fészek kell nekik. Enni tiszta búzát, kendermagot, kölest kapnak; kukoriczát csak télen és igen ritkán, mert attól nagyon meghízna és betegek lesznek; mikor fiaik vannak, igen czélszerű nekik többször

hangyatojást, apróbb kukaczozt adni, mert akkor sokkal jobban nőnek és erősebbek lesznek.

A fészkeket nem kell vattával kibélelni, mert abba karmaikkal beleakadnak, és néha az egész vattát tojásostúl és fiastúl magukkal kirántják a fészekből; legjobb, ha vékony, puha szénát adunk nekik a fészekbe és néhány apróbb tyuk- vagy kácsa-tollat, akkor ők maguk megigazítják és meg-
 rakják a fészket saját kedvök szerint.

Igen szép galamb-faj a fehér gerle, melynek hófehér tollzatán a nyakát ékesítő fekete kárika nagyon feltűnő; tenyésztése és életmódja nem különbözik a közönséges gerléétől. A kinek kertje van, csináltasson abban egy nagy, rendes tetővel ellátott házat, melynek falai erős sodrony-rácsozatból vannak, dél felől fák árnyalják, keletről szabad kilátása, s északról felgöngyölíthető szalmagyékény-függöny legyen, úgy, mint a meleg-házakon, melyet le kell eresztetni, ha hideg szél fúj. Ilyen nagy madárházban lehet aztán különféle madarat tartani: gerlét, kaliforniai fürjeket, arany- és ezüsfácánokat vagy különféle belföldi madarakat is, például: csízeket, havasi pintyeket, kék harkályt, közönséges fürjeket vagy foglyot. Ezek számára alacsony nádkunyhócskákat kell a ház egyik falán végig készíteni, hová kedvük szerint visszavonulhatnak, s ha nem háborgatják, akkor keltenek is.

A harkályok számára legyen a ház egyik sarkában odvas fatörzs felállítva, a többi madarak szá-

mára pedig ágas-bogas fák és több helyen fészek-ládikák.

Az apróbb madarak számára a ház fél-magas-ságában deszkák legyenek alkalmazva, hol enni-valójuk és ivó vizük áll; a csíz, s havasi pinty, tengelicze kendermagot (kissé megnyomogatva), kanárimagot, nyári repczemagot, mákot, kukoricza-, árpa, tiszta búza-kását kapnak és nyáron salátát meg az úgynevezett tyuk-bél-füvet, apróbb kukaczozt, liszt-férget, hangyatojást; a harkályok is mindezekkel élnek, de több állati tápra van szükségök, mert a szabadságban többnyire rovarokkal élnek; ezeknek fagygyút, főtt és reszelt marhaszívet, és többször hangyatojást és kukaczozt kell adni. A harkályok rendszeren eldugják az eledelt, ha már jóllaktak, mindenféle hasadékokba; a diót és mogyorót is kedvelik, hanem ez egy helyen meg legyen törve, hogy a magvához férhessenek.

Mulatság kedvéért egy-két pár kékfejű bóbítás és fekete-fejű czinegét is lehet ilyen házba tenni, csak hogy ezen örökké nyugtalan, kíváncsi bohóczok néha nagyon is gonosz tréfát üznek a kisebb madarakkal, sőt koponyájukat is felvágják s megeszik az agyvelőt, de ez csak akkor történik, ha szűk a hely és nem kapnak elegendő húsfélét, szalonnát, fagygyút; ezt czérnára kell akasztani, s a czinege aztán bele csimpeszkedik, fejjel lefelé, és úgy csipked belőle, nem törődve azzal, ha bármi erősen ide-oda himbálózik is; a főtt marhaszívet, diót, mogyorót, édes

mandolát, gyümölcsöt is nagyon kedvelik. Ezeknek is akár természetes, akár mesterségesen készített odukkal ellátott fatörzs kell, akkor ezek is keltenek, csak fészek-anyagról kell gondoskodni annak idejében: puha, vékony gyökerek, hosszú, puha széna (legjobb angol füből), tollak, szalma, hosszú gyapju száraz falevelek legyenek a házban, — és ha czélszerűen etetik, ha a házat és főleg a víz-edényeket nagyon tisztán tartják, ha friss ivóvizben hiányt nem szenvednek, ha nyáron gyakran kapnak zöld galyakat, és nem háborgatják őket durván és okatlanul: az illető madárkedvelő bizonynyal azon örömben fog részesülni, hogy tollas kedvencei keltenek és bőven szaporodnak, csak úgy, mintha a szabadban élnének.

Mikor fiaik kikeltek, több kukaczt (ezeket is úgy lehet beszerezni, mint a tyuktenyésztésről szóló fejezetben leírtuk: kukacz-gödörben, vagy ha arra nincsen hely, egy kisebbszerű ládában vagy nagy fazékban is), hangyatojást, lisztférget, földi gilisztát, legyeket, és apróra vágott kemény-tojást s marhaszívet kapjanak, mert ezekkel etetik fiaikat.

Német-, Franczia- és Angolországban nem csak a belföldi, de a legritkább külföldi madarakat is igen szép sikerrel tenyésztik már a fogságban: papagályokat, különféle amerikai, afrikai, és brazíliai díszpintyeket, és számtalan másféle gyönyörű és drága madarakat.

A p á v a.

A páva, udvaraink ezen legszebb díszmadara, Indiából és Ceylonból származik, hol többféle fajokban fordul elő, melyek közül csak a fekete, a fehér és az óriás pávát említjük (*Pavo muticus*).

A fehér pávát csak ritkaságaért csodálják annyira, mert a mi a tollzat fényes pompáját illeti, mégis csak első sorban áll a nálunk is már régóta egészen meghonosult zöld páva.

A fekete pávának komoly szépsége egészen eltérő a többitől, — fényes, fekete tollzatán a gyönyörű színes szemek méginkább feltűnők, és valóban megragadó hatást gyakorlók; nyakán és hátán arany-zöld fém-fénynyel csillognak tollai; alakjára és nagyságára nézve a közönséges pávához hasonló.

Az óriás páva sokkal nagyobb, s tollzata egészbenvéve nem oly fényes szépségű, mint a többié.

India némely vidékén szentnek tartják a pávát, melyet nem szabad megsérteni, s az európaiakat azért is gyűlölik annyira, mert az erdőkben s roppant mennyiségben tenyésző vad pávákat szenvedélyesen vadászsák. A kik Indiában egy ilyen páva-vadászatban résztvettek, azt mondják, hogy pompásabb látványt képzelni sem lehet, mint ha egy csapat páva a hajtók által felzavartatik s felszáll, és csakis annak lehet igazán helyes fogalma ezen gyönyörű madár szépségéről, a ki őt indiai honában látta.

A pávát nálunk csak dísznek szokták tartani s tenyésztésével igen kevesen foglalkoznak, — pedig az igen könnyű és jövedelmező is lenne, ha a pávák nem tennének annyi kárt a mezőn és kertekben, mert ha nem hagyják szabadon járni és szállni, akkor nem kelt és nem is olyan szép.

Nagy parkokban és vadaskertekben azonban igen helyén lenne a páva-tenyésztés, s ahhoz nem kell egyéb, csak egy sűrű berek, hol ritkásan magas fák is állnak, mert a páva éjjelre igen magasra szeret ülni, — és egy téli ház, mely náddal, vagy zsuppal födött, ülő-rudakkal ellátott hosszas kunyhó, hová a zord idő elől menekülhetnek, és a hol enni meg inni találnak.

A páva annyira megszelídül, hogy a házhoz jön, kézből eszik, sőt simogatni is hagyja magát, — de annyira nem, hogy az emberek szemei előtt fészkelne. A páva-jércze a legsűrűbb, legrejtettebb helyen valami bokor alatt gödröt kapar, azt harasztal, száraz füvekkel és tollal kibéleli, s oda rakja sárgás, a pulykatojáshoz hasonló tojásait, 5—6-ot; ha a fészekről távozik, azt gondosan betakargatja, és ha távollétében tojásait megérintik, ha csak két ujjal is hozzányul az ember; ő azt rögtön észreveszi, a fészket széthányja, a tojást összetöri, s más helyet keres magának, a hol ismét tojik és kelt. Gazdája csak akkor tudja meg az oly szigorún őrzött titkot, midőn az anya-páva hat-nyolcz hét mulva fiaival előkerül és enni kér számukra.

A páva, ha jól etetik kukoriczával és novem-

berben lövik, kitünő sült, mely a pulykánál is finomabb, mert inkább vadhús-íze van. Tollait is jó áron el lehet adni, s a hol alkalmas hely van, tenyésztése a haszon végett is ajánlható.

A páva, az első évben egyszerű barna és szürke mezben jár, csak nyakán látni már a jövőendő pompának kezdetét; farka csak a második évben fejlődik ki egészen; a jércze csak a nyakán és hátán bir kékes-zöld fényes tollal, különben egyszerű barna és hamvas színű, és pulyka-nagyságú.

Ha valaki pávát tart, azon legyen, hogy pávái a házhoz szokjanak; reggel, este etetni kell őket nyáron is, mert különben elvadulnak és mindig a mezőkön barangolnak, hol aztán rútul gazdálkodnak a vetésekben. Kedvencz eledelök a tisztabúza, hanem megeszik ők az árpát és rozst is; télen kukoriczát kell nekik adni, tavasz felé gyakran kendermagot. A kölest is, szeretik, meg a repczemagot s a kenyereket, — ezt az ember kezéből is elveszik,

KÖZHASZNÚ CSALÁDI KÖNYVTÁR

K. BENICZKY IRMA: A babonák világából

— A baromfi-udvar

— A beteg-konyha

— *A mindennapi életből.* Élelmiszerek és mérgek

— *A mindennapi életből.* A konyha tudománya

— Furcsaságok a divat történetéből

— Illemtan. A leányérzelem világa

FALKE—BENICZKY: A lakás művészete

KALOCSA RÓZA: A háziasszony könyve

MATHEWS—GAAL: A boldogulás könyve

DR. NEMES GYÖRGY: A háztartás kémiaiája

RIECKE: Anyák könyve

DR. STEINER—BENICZKY: A gyermek testi nevelése

VERŐCZI SÁNDOR: Magyar levelező

VÖRÖS ESZTER: Gazdasszonyok könyve

— Szakácskönyv

DR. WIEL—BENICZKY: A diétás konyha

Egy kötet 60 fillér

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.